

Bergensposten.

NR.1

februar 2010

13. ÅRGANG

STATSARKIVET I BERGEN

Bergensposten er en publikasjon som har vært utgitt av Statsarkivet i Bergen siden 1998. Dette er det 24. heftet i rekken.

Ansvarlig redaktør: Yngve Nedrebø

Ansvarlig for utforming: Tom Myrvold

Trykk: Statsarkivet i Bergen

Opplag: ca. 1000

Redaksjon avsluttet: 26. februar 2010

Forsiden: Ole Bull «omkranset» av sin berømte gullkrans og utallige litografier av Ole Bull. Omslaget er bygd over bilder vi har fått fra Knut Hendriksen. Ole Bulls gullkrans er oppbevart på Lysøen.

Bergensposten.

Innhold

Fra redaktøren	2
Knut Hendriksen: PR-geniet Ole Bull	5
Christian Brun Larsen: Ole Bull og Det Norske Theater i Bergen	17
Christian Brun Larsen: Om Ole Bulls vertinne Madam Grevle på Engen 19	27
Christian Brun Larsen: Til Amerika og Oleana og hjem igjen.....	31
Yngve Nedrebø: Elendigheten og den delvis reddende engel.....	37
Christian Brun Larsen: Valestrand og Lysøen.....	39
Christian Brun Larsen: «Skuespillerinde» Lucie Wolf forteller om Ole Bull	45
Christian Brun Larsen: Bjørnstjerne Bjørnsons sønn Bjørn om sitt møte med Ole Bull i Roma	47
Yngve Nedrebø: Le Grand Finale	50

Fra redaktøren:

Dette nummeret av Bergensposten vil i sin helhet være viet Ole Bull.

Våren 2010 blir Ole Bull feiret med utstillinger, forestillinger og utgivelser. Professor Harald Herresthal fullfører sin store biografi over ham i fire bind, og Ole Bull vil stå sentralt under årets Festspill.

I Bergensposten vil vi forsøke å trekke fram stoff og vinklinger som vi håper kan hjelpe til med å forklare fenomenet Ole Bull.

Ole Bornemann Bull ble født i Bergen 5. februar 1810. Allerede som barn interesserte han seg sterkt for fiolinspill, og han fikk utdanning og drog ut i Europa for å lære mer. Han ble Norges første internasjonalt kjente stjerne, og skaffet seg et ry som strakte seg vidt både i Europa og Amerika.

Knut Hendriksen er Ole Bulls tippoldebarn og er eier av «Bullahuset» på Valestrand. Gjennom stort engasjement og med stor innsats har Knut Hendrikssen arbeidet for å sikre huset og miljøet rundt som et monument over Ole Bull. Som ledd i sitt prosjekt gav han i 2000 ut boken «Ole Bull». Knut Hendriksen har utdanning som regissør og har vært knyttet til Den Kungliga Operan i Stockholm siden 1968. Han var sjef for Den norske Opera 1980-1984. Til dette nummeret av «Bergensposten» har Knut Hendriksen skrevet en artikkel om «Ole Bull som PR-gei». Kanskje var det nettopp som markedsfører Ole Bull nådde aller lengst. Han så hva som skulle til for å skape etterspørsel og berømmelse, og han utnyttet sine evner og kunnskaper i egen tjeneste for alt de var verdt. Allerede før sin første reise til Amerika i 1843 hadde han observert at man for å skulle kunne lykkes der, måtte gjøre bruk av «Humbug». Det gjorde han nok.

Christian Brun Larsen har interessert seg for Ole Bull gjennom mange år, og har skaffet seg en enorm kunnskap om de mange av de temaene som berører ham. Han har en fenomenal kontroll på et mylder av detaljer, og det er han som har skrevet størsteparten av dette nummeret av Bergensposten.

Ole Bull var en mann som kunne sjarmere sine tilhørere fullstendig i senk. Han evnet å få mange av sine kvinnelige tilhørere til å dåne, og han spilte bevisst på sine evner. Også mange menn lot seg inspirere og fascinere av ham og hans åpenbare genialitet. Men den som mest av alle lot seg fascinere, var åpenbart han selv. Han lot seg portrettere og modellere i en grad som neppe noen annen nordmann på 1800-tallet.

Ole Bull synes i liten grad å ha vært i stand til å skille mellom drøm og virkelighet, og var full av ideer og påfunn. Men siden det skortet på realisme, kom han ofte til kort når ideene skulle settes ut i livet. Stilt over for kollapsene ville han aldri ta ansvaret. Det var alltid noen andre, identifiserbare eller fiktive, som fikk skylden for at det hadde gått galt. Han diktet og han løy, og takket være sitt ubestridelige talent for formidling kunne selv de mest eventyrlige historier bli trodd av mange. Dette gjorde det vanskelig, og ofte direkte farlig, å være i nærheten av ham. Han har vært en svært vanskelig person for dem som skulle forholde seg nært til ham. Han drev sin første kone til ytterste fortvilelse. Hun endte sine dager på Gaustad.

Det var Ole Bull som hentet Henrik Ibsen til Bergen som forfatter for det nye teateret. Henrik Ibsen var en skarp observatør og merket seg nok raskt hvordan Ole Bull opptrådte. Det er neppe grunn til å tvile på at Henrik Ibsen brukte Ole Bull som en viktig modell for Peer Gynt, fantasten og storløgneren. Keiser Peer, skaperen av Peeropolis og Gyntiana, var det nok en hilsen fra Henrik Ibsen til Ole Bull og hans fantasikoloni Oleana.

Ole Bull var en sentral person i den norske nasjonalromantikken. Han tok initiativet til det norske teateret i Bergen, han ivret for feiringen av 17. mai, han var opp tatt av folkemusikk, og ville ha en egen norsk litteratur. Da Ole Bull sommeren 1880 kom hjem til Norge og Lysøen for å dø ble alt dette oppsummert ved at det var 17.maikomiteen i Bergen som fikk oppdraget med å arrangere begravelsen. Begravelseskomiteen ble naturlig nok ledet av John Lund, formann i 17. maikomiteen i Bergen, og resultatet ble en pompøs nasjonal begivenhet.

Yngve Nedrebø.

Knut Hendriksen: **PR-geniet Ole Bull**

På 1800-tallet fremtrer en helt ny type musiker i Europa. Nå var han ikke lenger avhengig av fyrster eller adel, men kunne leie de nye, store operahusene og konsertlokalene, forutsatt at han hadde skaffet seg et navn som kunne trekke fulle hus. Derfor ble reklamekunsten eller public relation (PR), som vi i dag sier, stadig viktigere gjennom dette hundreåret.

De første og største til å bygge opp et «image», som trakk store publikumsmasser var violinisten Niccolo Paganini og pianisten Franz Liszt. Disse virtuosene skapte blest om seg selv på en strålende måte. Det ble laget masseproduserte portretter, biografier med spennende innhold, rykter om forbindelser med mørkets makter og diverse erotiske eskapader.

Ole Bull fikk sannsynligvis høre om Paganinis metoder da han en tid delte leilighet med en av Paganinis beste elever - Heinrich Wilhelm Ernst. Ernst hadde reist med Paganini og kunne sikkert fortelle Ole om alle de triksene den berømte italieneren hadde utviklet.

Ikke mer enn 25 år gammel fikk Ole Bull en fransk journalist, Francois Morand, til å skrive en romantisk biografi ("Notice sur Ole B. Bull"). Der beskrives Oles fortvilelse og planer om selvmord i Seinen, og den utfattige unge violinistens desperate besøk i spillehulen Frascati, der han

mysteriøst vant penger med hjelp av en ukjent, diabolisk person.

I 1839 gav H. C. Andersen ut «En episode i Ole Bull's liv», der han beskrev Ole Bulls store gjennombrudd i Bologna. Fortellingen hadde Andersen fått av Ole selv, og den var på fem år blitt enda mer spennende enn da Ole beskrev gjennombruddet i et av brevene til sin far.

Før Ole Bulls første Amerikareise skrev Henrik Wergeland i 1843 en viktig biografi om den kun 33-årige Ole, og den ble lest av mange nordmenn.

I motsetning til Niccolo Paganini kunne Ole Bull spille på sitt vakre ytre. Det skjedde med et da relativt nytt medium; litografen. Eldre tiders kobberstikk tillot bare et opplag på noen få hundre eksemplar, mens litografiene, som ble trykt på porøs sandstein, kunne trykkes i tusenvis. Slik kunne litografiske portretter kombineres med trykte utdrag av storartede kritikker og klistres opp på offentlige plasser i forkant av Ole Bulls ankomst. Vi kjenner minst 20 forskjellige litografiske portretter. Etter 1850 gikk Ole over til å la seg fotografere, og han ble sikkert Norges mest fotograferte person på 1800-tallet. For viktige personer og konsertlokaler lot Ole Bull lage byster av seg selv i gips og parian (porselen). I Ole Bull's

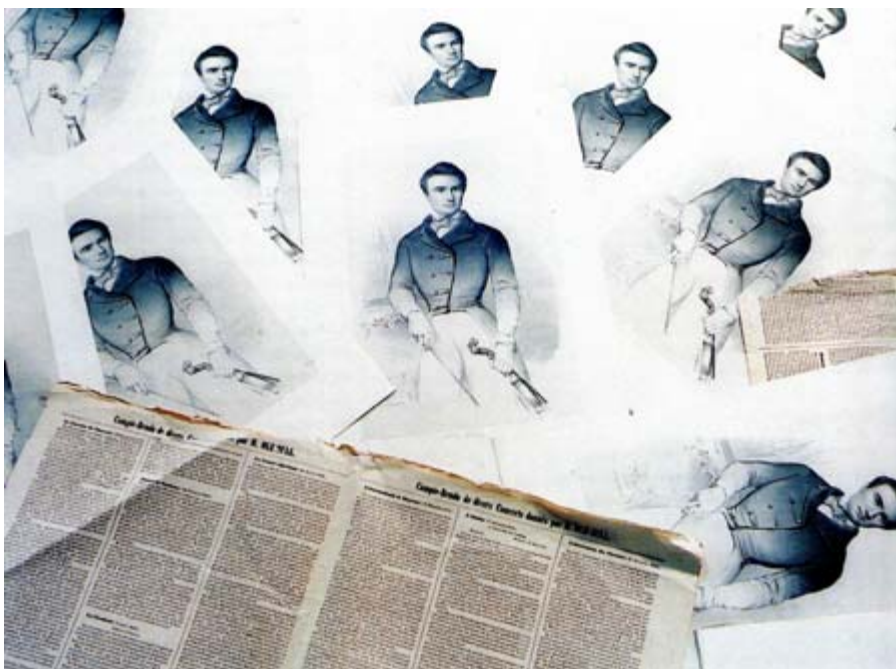

Foto fra Knut Hendriksen

villa på Valestrand er det bevart tre forskjellige byster av ham.

Før sin første reise til Amerika i 1843 skrev Ole til sin kone Felicite: «Det er ikke mulig å komme frem der (i Amerika) selv med det største talent. Det må humbug til.» Akkurat hva Ole mente med humbug har vært uklart helt til musikkforskeren Harald Herresthal fant en fransk nekrolog over Ole Bull fra 1880. Forfatteren skriver at hans onkel en gang hadde fått vite av Ole Bull's franske impresario hvordan Ole så hurtig hadde klart å gjøre seg et navn i New York. Ole hadde samarbeidet med noen av de mest

fremstående fabrikantene av toalettartikler i Paris, og avtalt at disse skulle sende en stor forsyning til New York med såpe, barberskum, barbervann, olje og tannpasta, og alle eskene bar Ole Bull's navn og bilde. Det hadde gjort Ole Bull kjent i New York før han hadde spilt en eneste tone. Etter fem konserter med enorm suksess i Park Theatre måtte han flytte over til det store «Tabernacle» på Broadway, som tok 4000 mennesker på hver konsert. Men Ole fikk snart konkurranse fra to belgisk-franske violinister; Alexander Arlot og Henri Vieuxtemps, som ble støttet av New

De 3 bystene av Ole Bull på Valestrand. Foto fra Knut Hendriksen

York's franske innbyggerkoloni og presse. Særlig Vieuxtemps viste seg som en verdig motstander, noe Ole visste fra Paris. Da Ole fikk vite at de to skulle holde konserter samme kveld, trakk Ole seg chevalersk tilbake, og flyttet sin konsertdato. Til pressen uttalte han «I will give Mr. Vieuztemps a fair field-vy not we arr all brudders», slik en avis siterte Ole Bull med bergensk fonetikk. Avisene fortalte også at Ole etter konsertene delte sin blomster med dirigenten, og at han etter siste konsert inviterte hele orkesteret på storartet champagnesupê. Dette gjorde inntrykk på både presse og publikum. I Philadelphia fortalte en kvinne da konserten var over, at

hennes mor hadde gledet seg slik til å få høre Ole Bull, men nå lå hjemme i sykesengen. Ole drog straks hjem til henne, satte seg ved sykesengen og spilte noen av konsertens beste nummer kun for moren – og noen journalister som han hadde tatt med seg.

I Amerika videreutviklet Ole Bull kunsten å lage improvisasjoner over kjente lokale melodier. I New York fikk publikum skrive ned navnene på sine favorittmelodier. De mest populære viste seg å være «Home, Sweet Home» og «Yankee Doodle Dandy», som Ole bakte sammen til en stor variasjonsfantasi – til stor suksess.

I Philadelphia gjorde han furore da han i konsertpausen hurtig lærte seg sangen «Hail Columbia», som var en slags uoffisiell nasjonalsang, for så å avslutte konserten med en fantasi over dette stykket.

Fra Paganinis konserter hadde Ole lært å lyssette sine konserter så effektivt som mulig, med den tidens voksllys. Han holdt mange «avskjedskonserter», men ved hans absolutt siste før hjemreisen i 1846 iscenesatte han slutten med stor effekt. Mange kvinner hadde under konserten forsøkt å «overtale» ham til å bli i Amerika ved at de kastet sine brilliantøreklips opp på scenen, men Ole avsluttet konserten med en liten tale, der han dediserte en ny komposisjon – «Adieu» til damene. Mot slutten av stykket gikk han langsomt bakover, slik at han med de siste tonene forsvant inn i mørket.

Tilbake i Europa og Paris ble Ole Bull urolig for å bli pepet ut av Paris' uberegnelige publikum etter alle skriveriene om konkurransen med de «franske» violinistene Artot og Vieuxtemps. Den norske maleren Peder Balke har i sine memoarer fortalt at Ole hadde tilstått over for ham at han hadde betalt 500 claqueres ("klappere") for at de skulle klappe og rope for å skape suksess. Dette kan virke som et lavmål i Ole Bulls karriere, men faktum er at dette var et ganske vanlig fenomen. Denne «kulturen» har fortsatt å leve, ikke minst i Italia, helt fram til vår tid.

Kilde: Harald Herresthal: Ole Bull, del 1-3

Christian Brun Larsen: Ole Bull

Ole Bull var den mest berømte av alle nordmenn. En kan sikkert kalle ham vår første verdensberømt, forut for Edvard Grieg, Henrik Ibsen og Fridtjof Nansen m. fl.

De som kom Ole Bull nær ble som oftest bedåret, men også til tider forarget på ham. Bjørnson sa «Han kunne være ustyrlig hissig og i småting vidunderlig upålitelig full av «Machinasjoner», vrøvl og intriger.»

Bjørnson skriver i et brev midt i 1870-årene at selv nå, da Ole Bull nærmer seg alderdommen «er geniet og barnenarren, ælskværdigheten og pjanket sælsomt blannet og frister ofte vårt tolmod». Men nettopp Bjørnson pekte også på at Ole Bull var «vidunderlig pålitelig» i det store: i sin trofaste fedrelandskjærlighet, og hans feil var egentlig var det «forkjælede store barns» og atter og atter har Bjørnson framhevet at Ole Bull var en gigant med altomspennende interesser, det genialeste menneske han hadde møtt i sitt liv, - og han hadde truffet atskillige store menn i mange land.

To av Ole Bulls diktervenner, Henrik Wergeland og Jonas Lie, har skrevet hans biografi på grunnlag av hans egne beretninger, og i begge disse skrifter kan en fornemme at en del av hans opplevelser fikk en ekstra tilsetning av «digt og forbandet løgn», når de ble

gjenfortalt av ham selv. Ikke uten grunn har Henrik Ibsen brukt Ole Bull som en av modellene til Peer Gynts skikkelse.

Han passer godt inn i en eventyrdiktning. Fantasien hans var eventyrlig, men også virkeligheten, hans kunstnerbane og livshistorie var som et eventyr.

Ole Bull ble født 5. februar 1810 i Bergen, der faren var apoteker. Moren var født Geelmuyden, og farmoren var en søster av Edvard Storm. Både fra farens og morens side kan Ole Bull ha arvet sin musikalske sans.

I fem-seksårsalderen fikk Ole Bull en Nürnberg-fiolin av sin onkel Jens Geelmuyden. Den var gul og sur som en sitron, fortalte han, og både katter og mennesker holdt seg langt unna lysthuset i hagen, hvor han øvde seg.

De første fiolinundervisningstimene fikk han av stadsmusikantsvenn Niels Erichsen, men Erichsen følte etter kort tid at han ikke kunne lære Ole mer: «No lærer Ole meg», skal han ha sagt til faren.

Deretter ble Ole Bull elev hos Johan Hinrich Paulsen. Paulsen skal ha vært elev hos Giovanni Bapstista Viotti. Viotti er blitt kalt «det moderne fiolinspill's» far. I biskop Claus Pavels dagbok datert 23. desember 1817: «På Concerten i aften lagde den unge Bull

for Dagen, hvilke Fremskridt han har gjort siden forrige Vinter. Han gjør Strøg, hadde Fløytespilleren Lyder Nicolaysen sagt, som hans lærer Poul- sen, med sine stivere Fingre neppe er i stand til at gjøre». Her må det være klart at denne fremgangen bør deles med læreren.

Etter at Paulsen trakk seg tilbake som orkesterleder i Det Harmoniske Sel- skab, ble Ole Bull elev hos Mathias Lundholm (1785-1860). Lundholm hadde først vært elev hos de Puy, og 9 år gammel optrådte han offentlige. Senere studerte han med Baillot i Paris. Lundholm kom til Bergen i 1819.

Med den kunnskap vi har om Ole Bulls karaktertrekk som voksen, er det ikke vanskelig å tenke seg at han i «slyngelalderen» må ha vært en vanskelig elev å forme. Winter-Hjelm forteller akkurat som Wergeland at Lund- holm ikke kunne «faa sin Lærling til at holde Violinen paa sædvanlig, skolert Maade, og han var en af de strænge, lærde Musikere, som i enhver Smaa- ting ville have de engang vedtagne Regler nøie overholdte.

Men om tidligere biografer mente at Ole Bull ikke hadde lært stort av de «riktige» fiolinister i Bergen, mottok han til gjengjeld varige inntrykk og inspirasjoner fra felespillerne i bygde- ne omkring hjembyen. Hver sommer pleide apotekerfamilien å tilbringe på gården Valestrand på Osterøy. Den var gammelt arvegods i slekten, og Ole elsket å ferdes blant bøndene og kjenne seg som odelsgutt på Valestrand. På Osterøy fantes det flere dyktige

«spelemenn», og han lyttet henrykt til klangen fra «hardingfelas underspunde strenger», og til folkemusikkens egenartede rytmer.

Kong Frederik VI spurte Ole Bull hvem som hadde lært ham å spille. «Norges fjell, Deres Majestæt!» Sik- kert var det også noe riktig i at stem- ning og naturinntrykk han hadde opplevd i sine gutteår på Valestrand ofte klang med i hans musikk, men viktigere var det nok det han lærte av forskjellige «bygdespelemenn». Sam- men med faren gikk han ofte til gården Brakvatne og hørte Ole Brakvatne spil- le. Senere fikk han også høre spele- mannen Magne Kleiveland, også kalt Einlidskarden, som hadde lært av Nils Rekve. Han fikk også høre Johannes Horsås og Elling Mosevoll.

Magne Kleiveland, Osterøys kanskje fremste spelemann, snakket ofte om sitt sitt samvær med Ole Bull. «Nei den Bull'n, den Bull'n. Han va no ikkje so dei andre, han. Han va no eidn tå dei adle likaste læregutane eg hev hatt. Når det røynde skikkele på, va da no mine slåtta han greidde seg best med.»

Overlærer Lyder Sagen ved Latin- skolen i Bergen og Ole Bulls far, apo- teker Johan Storm Bull var svært gode venner. De gikk ofte turer sammen, helst opp Kalfaret. En gang de var på en slik tur spurte Bull om hvordan det gikk med barna hans på skolen. «Ja, det går bra . ant enn med lille Ole, han er så sykkelig av seg at han ofte får gå tidlig hjem», sa Sagen. «Jaså? Det har jeg aldri hørt noe om», svarte Bull, «han som er slik en rebeller. Dette må

jeg sannelig undersøke og spørre mor om». Sagen fortalte videre: «Ja, han må svært ofte få fri, for han er så syk i maven, sier han».

Da apotekeren kom hjem til middag, var han ikke sein med å fortelle sin kone hva Sagen hadde sagt om Ole. Og hun ble like forundret som mannen. «Nei, dette har jeg aldri hørt noget om», sa hun, «han kommer jo alltid hjem på samme tid som sine søskende». «Ja, dette må vi få ryddet opp i», sa far til gutten i en arg tone. Og da Ole kom hjem vanket det trussel, om han nå ikke kom frem med hele sannheten. Da måtte han ut med det. De timene han løy seg fri på skolen, holdt han seg på Nedre Berge på Nygård hos pakteren der, som var spelemann. Det var en mann med kallenavnet «Strilen», sa han. Ole Bull hørte sikkert mang en slått av denne karen, og lærte sannsynligvis mange slåtter av ham også. De dagene han løy seg fri fra skolen – og det var mange – sprang han til Nedre Berge og fikk «Strilen» til å spille for seg.

Det er rimelig å tro at samværet med denne spelemannen var med på å legge grunnen til Ole Bulls store interesse for folkemusikk.

Musikken tok all hans tid og interesse, og på skolen gikk det dårlig. Faren ville at han skulle bli student, men ved artiumsprøven på Universitetet i Christiania strøk han i latinsk stil, selv om firmenningen August Bull hjalp ham med å fuske.

Kort tid etter fikk han imidlertid anset-

telse som konsertmester og orkesterleder i hovedstadens «musikalske Lyseum», og snart også i det nyopprettede «Christiania offentlige Theater». Her hadde han sitt faste tilholdssted i et par år; men en Tysklandstur styrket hans følelse av at det ville være galt av ham å slå seg til hjemme. Han måtte utenlands, høre god musikk, lære mer og utvikle seg videre.

I Tyskland ble Ole Bull kritisert for at han ikke hadde noen riktig «skole», og de klaget over at han manglet den rette respekt for de komposisjoner han skulle gjengi. I stedet stolte han på sitt eget instinkt, ga seg sine stemninger i vold, og ytte ofte sitt ypperste i øyeblikkets flyktige improvisasjoner. Musikkteori og komposisjonsprinsippet fikk han aldri lært grundig, verken i sin ungdom eller senere. Det skortet ikke på melodiskapende evne eller musikalsk fantasi, og når han selv fremførte egne komposisjoner gjorde han stor lykke med dem. Men de var aldri ens fra gang til gang. Han endret stadig på dem, og kjente seg så utrygg overfor musikkteoriens regler at han sjelden lot noen av sine verker gå i trykken.

I Italia møtte han en kritikk som var både forstående og streng; han ble kalt en uslepen diamant, en musiker med originalt talent, men uten oppdragelse, uten stil, og en begavelse som ennå ikke hadde funnet seg selv. Han erkjente selv at dommen var berettiget, og søkte råd hos sin strengeste kritiker, som anbefalte ham å lære sang: «det er gjennom sangen De vil oppdage musikkens sanne natur og skjønnhet i al-

Ole Bull i Roma

minnelighet og fiolinens skjulte gaver i særdeleshet. Den er et instrument som kommer nærmest til den menneskelige stemme.» Samtidig studerte han den italienske fiolinteknikken som han kjente fra Paganini-etydene og Paganinis eget spill. Paganinis utgangspunkt

var Tartinskolen. Tartinis spill utmerket seg ved stor teknikk og klangrikdom, og hans bueføring ble normen for fiolinspillet i det 18. århundrede. Ole Bull oppsøkte en 90 år gammel mann som hadde gått Tartinis skole. Ole Bull forteller at han ble våt i øynene da 90-

Ole Bull i Wien 1839

åringen tok fram sin edle Amatifilin. Ole Bull fikk der lære hvordan Tartinis kombinasjonstøner skulle spilles.

Slik ville også Ole Bull spille, men først måtte han lære og studere fiolinbygging for alvor.

Ole Bull lærte fiolinbyggerfaget hos Jean Baptiste Vuillaume i Paris, som han i over 40 år stod i vennskaplig forhold og forretningsforbindelse med. Vuillaume restaurerte flere av de mesterfiolinene som Bull fikk hånd om på sine reiser rundt om i verden. Han ble regnet som den betydeligste fiolinmakeren på Ole Bulls tid. Han var også særlig kjent for sine strykebuier.

Bologna 1834

Ole Bull tok inn på et soldatpensjonat, hvor de gav ham et kalket lite rom med en primitiv seng. Han var så godt som uten penger, så han fordrev tiden med å komponere. Det var hans første store arbeid, en A-dur-konsert.

Om kvelden spilte han slik at folk stoppet opp ute på gaten og lyttet. Ingen kom opp og sa at han var dyktig.

På denne tiden var Maria Malibran og hennes forlovede Charles Auguste Beriot i Bologna. Det Filharmoniske selskap i Bologna sendte sin formann, markien av Zampieri, for å be paret om eb opptreden. Konserten ble bestemt. Da selskapet var berømt,

men ikke rikt, ble man enige om at æren var så stor på begge sider, at det var en skam å snakke om honorar, ber en liten «æresgave» til erindring.

Billetter ble solgt, og forventningene var store. Malibran fikk greie på at æresgaven til hennes forlovede Beriot var meget ringe i forhold til hans ry. Dette oppfattet Maria Malibran som en smålighet, og derfor erklærte hun seg syk, samtidig som Beriot hadde fått fryktelig vondt i en finger, og heller ikke kunne opptre.

Det satte markien av Zampieri i en alvorlig knipe. Det gjaldt æren både for markien og orkesteret. Men madame Colbran kunne hjelpe! Hun var nesten like berømt som Malibran, hadde vært gift med selveste Rossini, og hadde en

utrolig god stemme. Hun lovte sin assistanse, men fantes det noen som kunne erstatte den verdensberømte Beriot?

Dagen før konserten dirret Bolognas musikkelskere av spenning og forventning. Madam Colbran var ute for å trekke frisk luft. Hun tenkte på at hun neset dag skulle få vise at hun kunne måle seg med Malibran. Hadde det enda vært en fiolinist som kunne slå Beriot! Da stanset hun opp, løftet hodet og lyttet- Fra Casa Soldati lød de vidunderligste fiolintoner ut i sommerkvelden. Tonene liknet ikke noen andre hun hadde hørt. De var sterkere og mykere, og madame Colbran snudde seg så skjørtene bruste, og satte avsted til marki Zampieri.

Markien sendte bud på spillemannen, men bud i Italia har aldri vært å stole på, og Ole Bull fikk ikke noe bud. Markien ventet tålmodig hele konsertdagen, men ingen genius med vidunderfiolinen under armen banket på døren. Konserten skulle begynne seint, og markien selv gikk opp de bratte trappene i det vulgære pensjonatet. Han bante av utålmodighet og uvante anstrengelser. Han banket på døren.

På sengen lå Ole Bull, syk og sulten. Markien stod i døren, og presentasjonen var kort og fort. Hvor var fiolinen? Bull improviserte og markien ropte: Victoria! La Maria Malbran beholde sin hodepine!

Ole Bull med fiolinen og markien kom

Ole Bull i St Petersburg 1836

seg opp i vognen. Klokken var blitt mange. Men de ville klare det! Madame Colbran hadde alt sunget, og salen summet av forventning da Ole Bull ble vist inn. Han stod på scenen og visste knapt hvor han var. Han så damer, fornemme damer, og selv storher-tugen av Toscana var til stede, for å høre madame Colbran - og for å se markien prøve å redde seg ut av klemmen. Folk stusset over den ukjente mannen, som så forvirret ut, var skjødesløst kledd og så ut som om han var havnet et sted han slett ikke hadde tenkt seg. Så begynte fiolinen hans å synge, vilt, klagende og forunderlig. Hele salen var som lamslått, og selv luften åndet av spenning og intens opplevelse. Han lot fiolinen synke, og bi-

Alexandrine Felicite Villeminot (1819-1862). Gift i Paris 19. juli 1836 med Ole Bull.

fallet bruste mot ham, Det ville ikke slutte, Det var en storm av begeistring som nesten rev ham over ende, som om han hadde løsnat naturkrefter ingen kunne stanse.

Ole Bull summet seg ikke til å gå ut, han sanset seg ikke riktig. Teppet ble senket, og noen førte ham vekk, og han vaklet inn i sideværelset. Folk i salen klappet og ropte. Markien hadde latt dekke bordet. Ole Bull satte seg godt til rette, og noen rakte ham fat og noen fylte glasset hans. Veggene skalv av ropene fra salen, og madame Colbran

gikk inn for å synge igjen.

Konserten gikk videre, og maten gjorde sin virkning. Ole Bull ble mett og glad, trygg og salig. Han var verken ør eller usikker da han kom inn igjen. Han rettet seg opp til sin fulle høyde, smilte og bad damene oppgi ham tema til parafraaser.

Suksessen i Bologna ble innledningen til hans første store seierstog gjennom Europa. Etter å ha holdt konserter i en rekke italienske byer, opptrådte han på den store Operaen i Paris, og ble hyllet

i en glimrende artikkel av den kjente kritikeren Jules Janin.

Ole Bull giftet seg i 1836 med den yndefulle pariserinnen Alexandrine Felicite Villeminot. Han drømte om at når han hadde tjent nok penger skulle han bosette seg på Valestrand med henne. For henne var den tanken en gru. Hun elsket Paris, lærte aldri å forstå nordmennene, og trivdes ikke i Norge, og ekteskapet brakte begge parter skuffelser. De var utvilsomt hver på sitt vis overordentlig glade i hverandre, men såre forskjellige, og hun kjente seg like ensom i sitt hjem i Norge, som når han flakket omkring i utlandet fra by til by. Han levde sitt reiseliv i evig lengsel hjem til norsk natur, men var likevel ute av stand til å unnvære konsertenes spenning og publikums begeistring og til å trives lenge av gangen i ro på Valestrand.

I mars 1849 foregikk de berømte festforestillingene på Christiania Theater, hvor det ble sunget og fremsagt dikt av Welhaven, Andreas Munch og Jørgen Moe, og med tablåer etter bilder av Tidemann og Gude. Halfdan Kjerulf, som ellers stod Ole Bull fjernt, hadde komponert melodien til «Brudeferd i Hardanger», men på maleriet hadde Tidemand brukt Ole Bull som modell for spillemannen forrest i båten.

Og under festforestillingene bidrog Ole Bull i høy grad til suksessen, både ved sitt «villspill», og ved en ny komposisjon han hadde laget, og som siden fikk navnet «Sæterbesøget». Publikum var henrykt over disse stemningsrike nasjonale aftener.

Vinteren 1849-1850 tok Ole Bull opphold i Bergen. Petter Blytt var formann i Theaterbestyrelsen, og fortalte følgende:

”Hvor færdedes Ole Bull i den tid? Fraregnet nogle Dages Ophold af og til på Valestrand, kunde man finde ham hos Fru Isachsens Moder, Enkemadame X.

Jeg er ræd for, at min Beretning nu fører mig ind paa Glatis. Jeg faar dog lade staa til. Ogsaa under hans Ophold her i 1849 kom han meget i den Xske Familie.

Han er som jeg ovenfor har sagt en mærkelig bedaarende Mand. Var han besnærende for Mænd, kan man forestille sig ham ligeoverfor Kvinder. Den Tiltrækning han udøvede paa dem, skal have været forbausende. Medens han ligeoverfor Vin og Spirituosa var ualminlig nøgtern, skal hans galante Eventyr have været utallige. Man vilde dengang, i 1849, med Bestemthed vide at der var opstaaet et saare intimt erotisk Forhold mellem ham og en af Mad. Xs Døtre, som ovenikjøbet var forlovet med en Theolog. Og hvorledes nu end Sammenhengen var med dette, vist er det. Theologen hævede sin Forlovelse og forblev stedse ugift. Jomfru X blev sindssyg og døde saavidt jeg mindes i den Tilstand. Bull kom dog fremdeles i Mad Xs Kreds. Der var flere Døtre!»

Fru Bull. Fru Hundevat. Ole Bull. Fru Brun. Frk. Johannesen (Fru Wolff).
 P. Nielsen. H. Nielsen. Prom. Hans Brun. Isachsen. Johannes Brun.
 Carl Hansen. B. Bottelsen. O. Hestenes.
 Frk. B. Guldbrandsen (Fru Rojahn). Frk. Frederikke Jensen (Fru Nielsen).
 Frk. L. Berg (Fru Bidenkap). Fru Isachsen.

Erindring fra
 Den første nationale Scene.

— 1850 —

Christian Brun Larsen:

Ole Bull og Det Norske Theater i Bergen

Det første året var talentjaktens år. Da fikk både store og små, både ekte og innbilte talenter en sjanse. For Ole Bull var det viktig at en norsk scene ikke bare hadde norske skuespillere, men også straks utløste en egen skuespilldikting. Da ville det være riktig å knytte en egen teaterdikter til scenen i Bergen. Tro om ikke Henrik Ibsen var mannen? Det tjener Ole Bull til stor ære at han ikke ville la den muligheten være uprøvd. Han var den første som «oppdaget» Henrik Ibsen.

Henrik Ibsen gjorde også sine oppdagelser om Ole Bull – det demonstrerer han blant annet i Peer Gynt. Alle de norske åndshøvdingene fra Wergeland til Garborg lot seg fange av Ole Bulls sjarm, og de satte ham høyt, på tross av alle de merkelige sidene hans. Bortsett fra en: Henrik Ibsen. Han var og ble kald når Ole Bull kom på tale. Men skjebnen har villet at det skulle falle en avglans fra Ibsens verdensry tilbake på Ole Bull.

Det å sette i gang noe nytt og stort, hadde Ole Bull ypperlige anlegg for. Han nøt å samle sin iver og energi om en glimrende og effektfull start, og i et brev datert 30. november 1849 til sin hustru, som han hadde plassert på Andøya ved Kristiansand, skildret han stolt alt det han hadde utrettet. Et par måneders tid senere, 2. januar 1850 ble teateret offisielt åpnet, og den dagen er en av de minneverdige i vårt nasjonale

åndslivs historie. Ole Bull har æren av å ha grunnlagt den norske scenekunsten.

Han så stort på teaterets oppgave: det skulle bli «en Skole for den gode Smag, for den nationale Aand ...»

Maria Magdalena Midling Bull (1827-1907) var engasjert ved teateret fra prøvene i 1849 og fram til november 1850. Hun giftet seg i januar 1851 med Edvard Storm Bull, og fulgte nøye med i teaterets liv også etter at hun selv gikk ned fra scenen. I 1905 gav hun ut «Minder fra Bergens første nationale Scene».

Ole Bulls oppdagelse av Klaudia Kristiane Holm (1832-1891)

Maria Midling har fortalt om Klaudia Holm: «Som den skjønneste af damerne ved theateret staar for mit minde Klaudia Holm. Regelmæssige klare træk og sjælfulde øine, dertil en holdning og en figur, saa rank og skjøn som en herlig statue, og sit legeme bar hun med en naturlig ynde og værdighed, som man sjelden ser paa nogen scene.

Hun var fra Flekkefjord, hvor Ole Bull tilfældig hadde mødt hende. Hun havde talt til ham om sin interesse for theater, og han var paa flyvende flækken bleven henrevet af hendes skjønde skabning, - at prøve hendes dramatiske evner hadde han ikke stunder til, - men paa det ansig og den figur lovede han hende en

Claudia Holm

straalende fremtid ved det theater, han skulde skabe. Bare se til at komme sig op til Bergen. Hun fulgte kaldet og medvirkede den første sæson. Men hendes sceniske begavelse var ikke saa stor som hendes brændende kjærlighed til scenen. Trods hendes skjønhed, som man beundrede, drev hun det kun til at blive en passabel brugbarhed, og da den første sæson var til ende, tutlede Klaudia Holm sig ned til Flekkefjord igjen, hvor hun blev gift med kjøbmand Jakobsen. Men helt til sine sidste dage levede hun i minder ne om de vidunderlige tider i Bergen, og med

strømmende taarer kunde hun som gammel kone fremsige de høistemte vers, hvormed hun som «kunstens engel» aabnede den nationale scene.”

Klaudia Holm ble engasjert som skuespiller ved Christiania Norske Theater i mars 1855, men ble oppsagt allerede etter noen få uker.

Madame Ragna Christine Frøchen (1803-1873)

Madam Frøchen var en pertentlig gammel dame, langt oppe i årene, da hun besluttet at følge sin scenelyst. Hun var over de femti og hadde voksne barn, som av all makt satte seg imot sin mors

Kristine Frøchen

fortvilte påfunn. «Nu hadde hun holdt sig i ro saalænge – kunne hun ikke greie sig de par aarene, hun hadde igjen? Tænk gaa og gjøre sig saan til paa sine gamle dage.»

Men Kristine satte sin vilje gjennom og ble blant annet en fortrinlig Magdalone, hun hadde riktig «Holberg i kroppen».

Kristine hadde forresten den eienommelighet, at når hun kom ut fra scenen etter å ha gjort lykke, så var hun så «alteret» at hun holdt på å få «begavninger».

«Kå gjorde eg det?, var hennes stadige spørsmål. «Riktig kjækt Kristine. Hør, der klappe de jo. «Å, eg tror eg får det. Eg besvimer. Vann» Så fikk hun vann og kom seg igjen. Først etter at jomfru Johannesen var kommet til teateret ble det satt en stopper for den trafikken. Da Kristine enda en kveld holdt på å dåne, og bad om vann, sa jomfru Johannesen: «jamen skal du få vann, mor.» og sendte henne en stor hankeskål med vann like i ansiktet. Da gikk «Kunstnerbetagenheden av Kristine og det med en viss fart. «Ditt forbandede beist, der du e.» Eg ska melde deg, som skamferer theateret sine Klær.»

Men etter den dagen bar Madame Kristine Frøchen selv meget sterkt bifall uten anfall av noe slag.

Hun var skuespiller ved Teateret fram til utgangen av april 1851.

Andreas Hornbech Isachsen (1829-1903)

Sesongen 1852 fikk teateret en meget brukbar og stort sett talentfull skuespiller i Isachsen. Han debuterte 18.januar bare tre måneder etter at Ibsen hadde tiltrådt. Kanskje Ibsen selv hadde kalt ham til Bergen.

Ibsen skrev også en pen «Sang ved Hr. skuespiller A. H. Isachsen og jomfru Janny Grips Bryllupsfest i Bergen den 10. Nov. 1853» Ibsen har senere antydnet at Isachsen både i 1869 og 1872 kunne være eslet til større oppgave ved scenen enn å være skuespiller. Han mente nok å se en vordende teatersjef i ham.

Peter Blytt har skrevet om Isachsen at «Han var en vakker mann, ubetinget den vakreste ved teateret, med et organ så behagelig og sonort, så fyldig og sterkt, at det var en lyst å høre hans velklingende, klare, distinkte, nesten dialektfri diksjon».Svakheten var at hans plastikk kunne virke stiv og keitet. Enkelte oppgaver forløftet han seg på, og ellers hadde han enkelte sider som ihvertfall ikke Peter Blytt satte pris på».

Janny Grip (1835-1894)

Thorvald Blanc om Janny Grip:

«En meget lovende Debut var jomfru Janny Grip den 10de April 1852 i Titelrollen i «Gabriella de Belle-Isle».Den unde Dame, der tilhørte Bergens dannede Borgerstand, forenede med et heldig Ydre et godt, om end noget

spædt, Organ og en fin og nobel Fremtræden. – Egenskaper, der var skikkede til at vække Publikums Opmerksomhed og interesse for Debutantinden, som ogsaa vandtt meget Bifald og fermkaldtes ved Forestillingens Slutning – en Udmerkelse, der hidtil ikke var bleven nogen Debutant tildel.

Janny Grip forblev ved Bergens Theater, indtil hun med sin mand A. H. Isachsen i 1860 tog Engagement ved Christiania norske Theater og spillede siden ved Trondhjems ved Christiania Theater, men trak sig i 1872 tilbage fra scenen.”

Louise Gulbrandsen

Louise Larsine Gulbrandsen (1830-1866)

”Vi bergenske smaatøser syntes Louise var noget tung af sig»,fortalte Marie Bull, «naar Johannes Brun ikke fikk fart i sin Kjæreste, kunne han tordne: Okk, kaa du e dau, Louise.

Med værdighed førte hun sig, vakker var hendes stemme, og klog var hun. Trods «dauheden»,som vel mer stak i kroppen end aanden, gav hun sig til at læse og lære for at bøde paa sin høiest mangelfulde skoleuddannelse. Og hendes forlovede «holdt hende til bogen»,skaffede hende alle de bøger, han mente, hun kunne have udbytte af. Hun fik med engang repertoirets «dameroller»,- Hun eobrede sig med tide et stort repertoire i de franske salonskuespill, og der bevagede hun sit legeme og førte sin Tale med en elegance og en aandefuld ynhde, som hun aldrig skulde have sat sin fod andre steder end i grevers og baroners gemakker. Og hun var dog kommen fra «gamle Gulbrandsen sin Ølstue» paa Smørsalmenningen.

Hendes far og mor var reale søndfjordinger, flinke og bra folk, som ikke var videre henrykt over Lousies komedialyster. Men mer end en gang har jeg hørt folk spørge med forbauselse, naar de saa naturlig fornemt og tale saa naturlig, klogt og skjønt: «Kor tar hun det fra?» «Fra Søndfjord. Ja, det er nu min tro.»

JOHANNES BRUN
(19 aar gammel.)

Johannes Finne Brun (1832-1890)

Johannes var blant dem av personalet som vakte den største aktelse og beundring. Geni er kanskje den eneste adekvate betegnelse.

”Fordringer svarede til Theaterets trange Vilkaar, fri for intriger og smaalige Chikanerier, flittig.

Johanes var munter, jovial, alltid rede til at taage det største tak, - freidig livsglad, med varme, sterke Følelser og stemning.”

Han havde fremragende Evne til at fortelle, gjengive historier med en Humor og en Komik, som bragte hans

tilhørere ind i rene Latterparoxysmer.”

”Johannes Bruns ubestridte Overlegenhed og utvungne kammeratsslige Væsen, sikrede ham stor indflydelse mellem Personalet. Han møtte kanskje Misundere, men ingen Fiender.”

Johannes og hans hustru Louise søkte, og fikk selvfølgelig ansettelse ved Christiania Theater. De forlot Bergens Scene våren 1857, og etterlot seg et uerstattelig Savn og uoprettelig Tap. Johannes Brun tok strax Christianias Publikum merd Storm”.

Johannes Brun døde den 7de Mars 1890. Hans navn vil alltid stråle lysende som en stjerne av første rang.

Carl Hansen

Carl Hansen som «Prins Paris»

Carl Andreas Hansen (1828-1898)

Carl Hansen var teaterets elsker og «skjønne mann», «Smaapigerne sværmede for ham». Han var stadig gjenstand for en ganske eiendommelig kritikk, en kritikk, som rammet ham smerteligst når han hadde spilt best. Den kom fra hans kone.

Madame Hansen kunne ikke greie å skille livet fra kunsten. Det opprørte hennes trofaste «ægtehjerte» å se hvorledes hennes «Karel» stod der oppe og elsket, snart jomfru Midling, snart jomfru Holm, snart den lange jomfru Gulbrandsen.

Og når «Karel» kom hjem om kveldene, kunne han finne henne «små-

tutende» i stuen: «Ja, det er koselig for meg, som skal «leste» være gift med deg, og jeg må sitte der og se på sånn «ulikenskab». Folk sitter og ryster på hodet til meg,

«Ja, det er jo kunstspill,» forsøkte «Karel» seg.

”Du må ikke komme og fortelle meg, at det bare var på kjøtt og flekk, du kysset jomfru Midling i aften! Slik masse kjærlighet kan ingen forlange av deg Karel, og det bare for 16 Spd måneden!”

Marie Midling har fortalt at Ole Bull en gang ble så begeistret over Hansens utførelse av serinaden i «Don Juan» at han sprang ned i orkesteret for å

Kapellmester Edvard Bull med sin kone Marie, født Midlang, forfatter av beretningen om de første årene ved det Norske theateret i Bergen.

dirigere selv, men broren Edvard Bull var merkelig uvillig til å gi fra seg taktstokken. Ole visste ikke at Carl Hansen var umusikalsk og sang så falskt, så falskt hvis ikke kapellmesteren hjalp ham. Det skal til små

vink og ekstra toner som ikke står i noteheftet, for å holde Carl Hansens vakre stemme på de rette vei, og alt dette kunne ingen annen enn Edvard Bull. Ole Bull grep taktstokken, men Hansen var fullstendig hjelpeløs, og sangen ble verre og verre. Ole Bull ble så rasende at det var på hengende håret at han ikke sendte det tykke partituret i hodet på den ulykkelige don Juan.

«Jeg tror knapt jeg noensinne har seet Ole Bull så rasende», fortalte Marie Midlang. «Jeg holder det for skam å repetere hva skjeldsord, trusler og ed han brukte! Så tok Edvard Bull stokken i hånd, og da Hansen hadde

summet seg etter orkanen, sang han med smeltende renhet «O, lytt til min cither».

Etter det fikk Carl Hansen være i fred for Ole Bull.

Det Gamle Teater i Bergen. Illustrasjon fra Teatermuseet i Bergen.

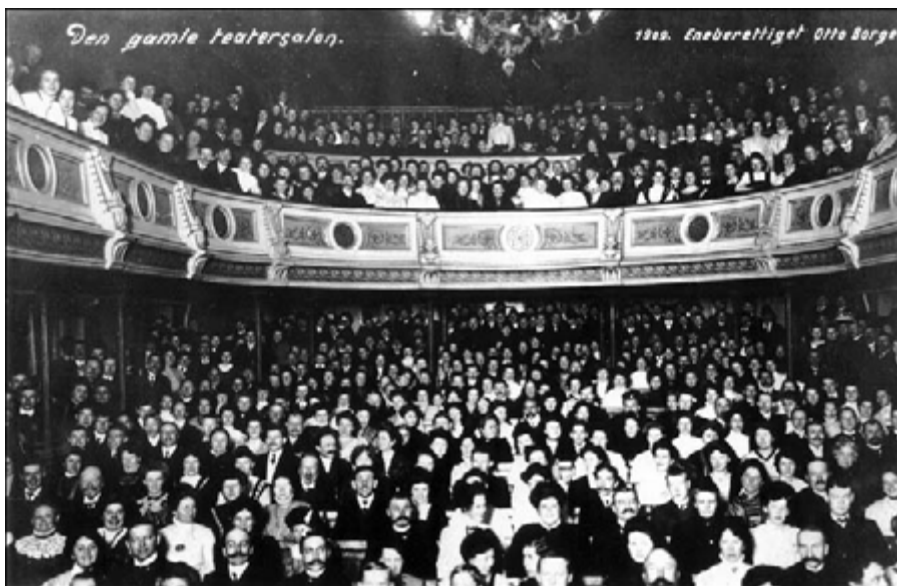
Politimesteren og teateret

Politimesteren i Bergen satte fram krav om at politiet skulle ha tre sitteplasser i parkett for å kunne overvåke publikum og forestillingen. Det hadde politiet pleid å ha. Ole Bull svarte at alle plassene var solgt for hele sesongen, men politiet skulle selvsagt få komme inn.

Skuespillerinnen Marie Midling fortalte følgende: «Vi hadde seet, at Ole Bull gikk og stakk hovedet saa lumskelig sammen med gamle Feser, - og en dag, medens vi sad i vor foyer,

hørte vi Daniel Feser raabe paa oss nede fra parket: «Småtøser, kom her ned, ska dokker se nokke «snodig». Vi ilede ned til ham, baade «smågutter» og «småtøser». Og der nede i staaende parket, nederst ved indgangen, var der anbragt en bänk med plads til tre personer over den, et stort skilt med en inskription. Og to af Fesers fineste lamper kastet et lys over indskriften: «Politiets 3de pladse».

Fornærmelsen ble oppfattet og politimesteren reagerte med å anlegge sak mot Ole Bull:

Det Gamle Teater i Bergen. Illustrasjon fra Teatermuseet, Bergen

”Aar 1850, den 3 Juni blev inden Bergens Politiret afsagt følgende Domme: I sagen No 49/1850 Politiet mod Musikus Ole Bull m. Fl.

Thi kjendes for Ret: Forsaavidt Ridder Ole Bull, kjøbmand Michelsen og Cand. Theol. Fritz Jensen under denne Sag ere anklagede for Overtrædelse af Crmls 10-4, bør de for Tiltale fri at være. Derimod bør Ole Bull, som Entrepreneur for sit norske Theater i Bergen, være pligtig at anvise Politiet saamange og saadanne Pladse i Theateret, som Politimesteren finder nødvendig for Politiet til Ordens og Roligheds Overholdelse sammesteds, under Mulct af 5 Spd. For hver Forestillingsdag han undlader at efterkomme Politimesterens Begjæring

herom, efterat samme lovligten er bleven ham forkyndt.”

Saken ble anket, og havnet i Høyesterett, og der hadde Ole Bull sikret seg sin venn, Høyesterettsadvokat Bernhard Dunker som forsvarer. «Dunker lekte», skriver Bjørnson, med saken i et oratorisk mesterstykke, fullt af glimrende lune». Han lot det formelig hagle med vittigheter og spydigheter. Hadde politiretten gjort hva den burde, så hadde den avvist saken, hevdet han. Visstnok kunne det anlegges offentlig politisak for å tvinge folk til å etterkomme noe, f. eks. til å la seg konfirmere, til å la sine barn døpe eller til å rive ned et hus som var farlig for den alminnelige sikkerhet, men i slike tilfeller opptrer politiet på

samfunnets vegne for å få lovene overholdt. Når derimot politiet vil prosedere seg til gratis teaterbilletter, så opptrer det ikke lenger på samfunnets, religionens eller moralens vegne. Det oppfører seg da som en person som har lyst til å gå på teater, og det er en privat og ikke en offentlig interesse. Har politiet til hensikt å anlegge sak, da må det klage til forlikskommissjonen og stevne teaterentreprenøren til sitt verne-ting, men det blir ingen politisak, da det i det tilfellet er politiet og ikke f. eks. byfogden eller borgermesterens som har lyst til å gå gratis på teater. Politiets krav ville føre til en helt uholdbar situasjon.

Dunker anførte videre at Kongelosjen i Christiania var beregnet på kongefamilien og dens hoffetat, men ifølge Bergens politirett var det på politiets nåde at Kongen fikk ha sin losje, og at det var hans plikt å vike sete hvis politiet en vakker dag befalte teaterdireksjonen å gjøre den klar for politimesteren, adjutanten, fullmektigene, assistentene og de mest betrodde politibetjentene.

Politiet hadde klaget over at det over plassene var anbragt et skilt med «Politiets Pladse» på. Men var det da ikke politiets plasser? De hadde jo selv forlangt å få distingverte plasser, og tålte de da ikke å se sitt eget navn? Kunne det kalles majestetsfornærmelse å sette skilt med «Kongens Loge» over Kongelosjen? Dunker avsluttet sitt spirituelle foredrag med å beklage at en så viktig autoritet som Bergens politi hadde kompromittert seg i en så sørge-

lig grad. Og i særlig grad måtte det beklages at det i sin kortsynthet hadde latt det gå ut over Ole Bull og slik forhånet hans geni og kunsten.

Etter Dunkers oppvisning avsa Høyesterett sin dom, der «entreprenøren for Det Norske Theater i Bergen, Ole Bull, bør for politiets tiltale i denne sak for så vidt påanket er, fri at være.»

Oddmund Vik har skrevet om forholdet mellom Ole Bull og politiet etter dommen:

”Men han vart ikkje ven til politiet i Bergen etter denne saki. Og det vert endåtil fortalt, at politiet lurde etter han, um det kunne finnast eitkvart å hengja seg i. Han vart då og meld, fyrdi han hadde røykt sigar på gata, og det var ulovlegt å røykja der, utan ein hadde pipa med lok. So kom han fyr retten. Både domar og lagrett var gamle vener og skulekammeratar, og det gjekk godvore til. Då han vel var komen inn, baud han høvisk og tyd karane sigar, Dei takk, men skulde ikkje hava. Ja, han laut hava seg ein han, kor som var, sagde han, for han hadde ikkje havt stunder til å røykja sin vanlege morgonsigar. Og røykte gjorde han. Det kom no fram at han var skuldad for «røyking på ein frie plass»,og det var berre i «gaturne» det var forbodet. So vart han frikjend.”

Det er vel fra Ole Bull denne historien er kommet. Denne angivelige saken og dommen har ikke latt seg finne i dombøkene i Bergen.

Christian Brun Larsen: Om Ole Bulls vertinne Madam Grevle på Engen 19

I anledning et av mine mange besøk til Ole Bull's og Knut Hendriksen's Valestrand, kom vi på snakk om madam Grevle, som kanskje er mest kjent for å tappe Ole Bulls vaskevann på små flasker! For så å selge det ---

Knut ber meg fortelle det jeg vet om madam Grevle.

Hun var født Anne Jermine 3. november 1788 og datter til «bürger lichtgieser» Daniel Ham og hustru Jeremina Ham f. Kling.

Anne Jermine var først gift 15. januar 1806 med «monsieur» Johann Hinrich Garmhausen. Johann Hinrich døde på reise i Nordland 2. april 1811. Som enke giftet hun seg igjen i Mariakirken 4. desember 1814 med Stork Stephensen Grevle fra Voss. Han var «Vertshusholder og Brændevinshandler».

Den 22. april 1840 ble Anne Jeremine enke for annen gang. Hun ble siden kalt madam Grevle eller madam Stork, som Ole Bull likte å kalle henne.

Ved skjøte datert 30. desember 1848 og tinglyst 10. april 1849 kjøper madam Grevle huset på Engen 19 for 1350 spesidaler.

Madam Grevle var stolt av utsikten mot «Pølsemarken» og utover til Nygård, som kunne beskues fra hennes bakvinduer: «utsikten mot Engen satte hun mindre pris på. «På denne kanten har eg ikkje nokke te å braute me, men dokker sku se min bagdel»,pleide hun å si.

Hos henne leide Ole Bull to værelser i annen etasje, med vinduer ut mot Engen. For Ole Bull passet denne leiligheten storartet. Fra de vinduene kunne han så utmerket tale til folket.

Madam Grevle stelte for Ole Bull som en mor. Hun visste ikke, hva godt hun kunne gjøre for ham. Og der var hos henne en renslighet og en orden, som han vel sjelden traff maken til. Hun holdt trappesteiner som kunne slikkes, og sandstrødde gulv, som man knapt hadde hjerte til å trakke på. Ja, hun ropte ofte til tjenestetøsen: «Fei golvet i flamme!!»

På denne tid var madam Grevles hus byens midtpunkt. For når konserten i teateret var ferdig og Ole Bull hadde holdt sitt inntog, enten i spissen for en syngende flokk mennesker eller trukket på vogn av jublende menn, så ble vinduet i madam Grevles fremsal åpnet. Derfra talte han til folket. De

Engen 19. Madam Grevles hus, senere overtatt av Bergens Meieribolag.

ropte hurra hver gang han sa «Norge», og de ropte høyere hver gang han sa «Bjørgvin».

Og da han var ferdig med talen, grep han sin fiolin og la den til sitt kinn. Men da dukket madam Grevle plutselig opp ved hans side, tok ham i armen og sa så høyt at de nærmeste kunne høre det: «Bull, Ja I er vel ikkje så gal, at I speller gratis for det der pakket!» Men

han sa smilende et par ord til madam Grevle, la atter fiolinen til rette, og så spilte han «På solen jeg ser» til stor glede for forsamlingen.

Det var vanskelig å få folk ut av teateret når Ole Bull hadde spilt. Det var ofte «etterfest» med Ole Bull på Engen etterpå. Tok det for lang tid før Ole Bull kom, gikk de fleste hjem. – Men noen tilbedende damer holdt trofast vakt. Det kunne da hende iblant at Ole Bull snek seg gjennom jomfru L'Abée's hage over «Pølsemarken» og hjem til madam Grevles «bag-side».

Teaterets pyntekone hadde stor fornøyelse av å gjøre seg ærender ut til disse forelskede

damer, og lot seg utspørre: «Unnskyld, De vet vel ikke om herr Bull er gået?». «Mener dokker Edvard eller Ole?», «Ole naturligvis!». «Nei mor, Ole e ikkje gått. Han sitter inne i foajeen og blir nok sittende en god stund til.» Og damene ventet og ventet i vintersludd og mørke. Til slutt forstod de, at de var blitt narret, men håpet på bedre lykke til neste gang.

«Ja», sa jeg til Knut, «no ber jeg deg fortelle om Ole Bulls første møte med madam Grevle eller madam Stork som han likte å kalle henne».

«Ja», sa Knut, «siden du ber så fint, skal du få høre denne historien for tiende gang».

Etter at Ole Bull hadde flyttet inn i leiligheten i madam Grevles hus, spør han «hvor stor er leien». «Ja, det kan eg ikkje bestemme, herr Bull, før eg har talt med min latverge, rådmann Hauge på Markeveien». Hun mente lagverge eller verge.

Hun forteller til Ole Bull, at hun før hadde vært meget fattig, men nå hadde hun arvet sin søster Kirsten Marie som døde på Årstad 31. desember 1847, og mannen hennes, proprietær Karl Christopher Fridrich Martinesen, som døde 26. februar 1848. Så nå hadde hun penger, hus og smukke ting.

Hun kom ofte opp til Ole Bull og underholdt ham med en masse prat, som han moret seg godt over. Især hadde den første visitt vært svært fornøyet. Hun var da pyntet i søsterens fine, gammeldagse, blå damaskesilkekjole og store røde langsjal, dertil hadde hun høyt Holberg-sæt på hodet. Knut viste meg hvordan hun, da hun kom inn, tok begge hendene og løftet opp sin kjole, idet hun neier nesten til gulvet: så satte hun seg godt til rette i stolen. Og tok frem et svært, gammelt emaljert gullur, som hun la på bordet og sa: «Ja, herr Bull, eg ska vise ham, at det ikkje er nokken fantekjerring, han bur hos, men

reputerlige folk, som han kan være tjent at være i hus sammen med.»

En dag kom hun og fortalte om en av byens «rigmænd» som hun påstod, at både prest og klokker hadde ventet med lengsel på å få begravet, da det ville bli en stor inntekt for alle parter. «Ja, herr Bull», utbrøt hun, «nå har de fått et fett lik til Nykjærken, som de så lenge har ventet på».

«Eg gikk forbi presten i går, og eg hørte klokkeren pikke på ruten og seie: Ja, no har vi ham, far, han skal begraves på tirsdag! Ok, ja. Herr Bull, det er en skam, at de alltid skal se på egen fordel. Eg kan ikkje få dø engang, uten at de skal spekelere i en stakkars skrott.»

«Eg husker nok min søster på Aarstad. Jau, der fikk de nok smøre seg. Og så denne feite klokkeren med det breie, store silkeforkle på baken.»

«Han skulle skamme seg og ikkje gå å glæ seg i en annens død; men herr Bull, far, han gir seg ikkje, før han får både i pose og sekk. Men meg skal han nu ikkje få, det skal eg no sørge for. Eg skal lure han og ligge meg på Aarstad, der hadde min søster et vist sted, så hon ville ligge, og der kan eg også komme.»

«Ja, det var den historien», sa Knut.

Ja, og hun fikk også ønsket oppfylt med å ligge på Møllendal i Årstad. Hun døde den 23. august og ble gravlagt på Møllendal 26. august 1875.

Oleana eller New Norway lå i Potter county, Pennsylvania, og var kjøpt av Ole Bull i 1852.

MINNE: På stedet der Ole Bull skulle hatt sitt hjem står en minneplate med historien om det norske Atlantis eller El Dorado. Foto: Geir Terje Ruud

Christian Brun Larsen: Til Amerika og Oleana, og hjem igjen

Ole Bull innså snart at teateret kunne bli ham en dyr affære. Å være bundet til å bo i Bergen og styre med det, hadde han verken råd eller lyst til. Han kjøpte den gamle teaterbygning av det Dramatiske Selskab, og søkte i 1851 Stortinget om et beskjedent statsbidrag, men fikk avslag. Da bestemte han seg til å reise over til Amerika og tjene nye penger. Før sin avreise hadde han sørget for at den unge studenten Henrik Ibsen ble ansatt for å «assistere Theateret som dramatisk Forfatter». Ole Bull oppnevnte et styre for teateret under sitt fravær, i det han lovt å påta seg ansvaret for «forpligtelser som maatte paadrages Theateret», men han forbeholdt seg den mulighet å kunne ta sin fullmakt til styret tilbake. Ole Bulls fravær fra teateret og Norge varte i nesten 6 år fra senhøsten 1851 til sommeren 1857.

I Amerika fikk Ole Bull den storslagne ide å kjøpe en så stor landstrekning at praktisk talt alle norske emigranter kunne finne plass og gode levekår der, slik at det på amerikansk grunn skulle oppstå et «Ny-Norge, er frihedens Hjem, døbt Uafhængighed og beskyttet af Unionens mægtige Flag». I Pennsylvania kjøpte Ole Bull et stort landområde som han kalte Oleana. Han skal ha fått bortimot 700 landsmenn til å slå seg ned i Oleana. Ole Bull hadde mektige planer for sitt nye lands frentid: Han ville få i gang en poly-

teknisk skole for utdanning av spesialister i våpenfabrikasjon, - et område hvor Amerika den gang lå langt tilbake, - og han regnet med å kunne slutte kontrakt med den amerikanske regjering om å levere 10 000 kanoner, og med å få byene Philadelphia og New York interessert for anlegg av jernbanelinjer langs nord- og sør-grensene for sitt rike.

I forbindelse med sitt engasjement i Oleana oppsøkte Ole Bull den tyske legen Edward Joerg, som han var blitt kjent med under et opphold i Havana i 1844. Familien Joerg var flyttet til Illinois, og dit kom Ole Bull i 1852 for å overtale dem til å komme til Oleana for å overta det «store sanatoriet» han hevdet eksisterte i hans koloni.

Ekteparet Joerg brøt opp med sine seks barn, og kom etter en anstrengende reise til Kettle Creek i Pennsylvania. Der fant de ikke noe storslagent sanatorium, men bare en liten uferdig tømmerhytte med høvlespon på gulvet. Ved det synet brast fru Joerg i gråt. Sanatoriet fantes bare i Ole Bulls fantasiverden!

Etter 12 måneder gav han opp, dette kostet ham langt mer enn han hadde regnet med. Ole Bull anså seg forpliktet til å hjelpe de nordmenn som hadde slått seg ned i Oleana i tillit til ham, og som nå kom på bar bakke. På den vis mistet han med ett slag helle

den formue han hadde lagt seg opp. Hans samlede tap på Oleanaaffæren skal ha beløpt seg til minst 70.000 dollars - enkelte regner med 200.0000 dollars. Det er lett etterpå å si at han hadde vært altfor troskyldig og upartisk. Men selve tanken om en slik norsk koloni var hans geni verdig, og han kunne med god grunn kjenne det sårende at hans landsmenn hjemme bare lo av hans mislykte foretagende. I Ditmar Meidells fornøyelige Oleana- vise og i Peer Gynts planer om å anlegge et Gyntiana med en hovedstad Peeropolis, er det latterlige i historien ensidig og ubarmhjertig fremhevet.

I årevis hadde Ole Bull ikke latt noen i Norge høre fra seg, ikke engang kone og barn. Ole Bulls hustru ante at han trengte hjelp, etter at vennene hadde våget å fortelle henne om ektemannens mange nederlag i Amerika.

Sønnen Alexander reiste til Amerika for å oppsøke faren og eventuelt hente ham hjem.

Den 18. august 1857 steg Alexander og faren i land i Kristiansand, Ole Bull, «fant som Peer Gynt», for å bruke Jonas Lies ord. Fra Kristiansand hadde Ole Bull sendt brev til sin hustru for å fortelle at han hadde valgt å reise til Bergen, mens Alexander reiste med et forklarende brev, som hans hustru straks svarte på.

«Den 27de Aug. d. A. viste Ole Bull sig første Gang efter sin Hjemkomst i Bestyrelsens ordinære Theater møder. ... Bestyrelsen havde gavnet Fædre- landet, Byen og Theateret, og saaledes

ham selv, hvorfor han maatte bringe deens nuværende Medlemmer sin forbintlige Tak, og paa det Indstændigste anmodet han dem Samtlige om at vedblive sin Virksomhed i kraft af Fuldmagten idet han kun udbad sig at maatte blive optaget som ordinært Medlem af Bestyrelsen, ... Han havde i Amerika modtaget Efterretning om, at Theateret nu skulde stunde sin Opløsning imøde, og derfor var han ilet til Norge, til sit kjære Bergen, for at frelse det fra Undergangen. Han indsaa vel nu, at Faren ikke var saa stor, som han havde ment, idet den kun bestod i at tvende af Theaterets bedste Skuespillere havde forladt det. ...» (Bergensposten 15, november 1857.) Han hadde tydeligvis glemt at han var hentet hjem av sønnen Alexander.

«Ole Bull fandt det ikke desmindre absolut fornødent, at Noget maatte gjøres, som kunde forbause og vække Publikum af Dvalen, og derfor vilde han lade sænke Orchesteret og trække Prosceniet længere frem, hvorved Theateret skulde vinde i akkustisk Henseende, og ophænge Norges og Bergens Vaaben og forsyne Galleriet med Fløiel og Forgyltning m.m. Bestyrelsen fandt derimod ikke grund til at foretage nogen Forandring med Bygningen nu, - ligesom heller ikke kassen taalte saadant. - Hertil svarede Ole Bull, at det naturligvis ikke var hans Mening at ville trække paa Theaterkassen. Han var kommen for at offre sig for sit Theater, han

vilde spille naar det behøvedes, «han vilde strø Guld ud». Omkostningerne ved Ombygningen, hvilke han strax efter iværksatte, vilde han udrede af sin egen private Kasse. Herimod kunde Bestyrelsen naturligvis Intet have at erindre, idet den hele Opstadsen at Huset saaledes blev Theaterkassen aldeles uvedkommende.

Men hvad sker! En vakker Dag sender Ole Bull, efter først at have udbetalt 200 Spd. af egen Kasse, en Anvisning paa Theaterkassen for 100 Spd. til Dækkelse af Omkostningerne ved de af ham Theateret foretagne Forandringer. Kassereren udbetalte Beløbet og meldte til Bestyrelsens Formand, der protesterede mod den stedfundne Udbetaling og foreholdt Kassereren, at Ole Bull ingen Ret eller Myndighed havde til at disponere over Theaterets Kasse, saalænge dens Bestyrelses meddelte Fuldmagt ikke af ham var tilbagekaldt i kraft af denne Fuldmagt og i henhold til den af Ole Bulls egenhændigen underskrevne Protokollation i Mødet den 27de August d. A. ifølge hvilken han som ordinært Medlem af Bestyrelsen havde underordnet sig dennes Autoritet, der fattede sine Beslutninger efter Stemmeflerhed, var det alene Theaterbestyrelsen, som gennem sin Formand havde Ret til at anvise paa og disponere over Theaterets Midler. Kassereren, Cand. Hoff maatte da indgaa paa, at denne af ham gjorde

Udtelling skulde betragtes som et privat Laan af ham til Ole Bull. Det varede imidlertid ikke længe førend der atter indløb en regning paa 60 Spd. for den af Ole Bull foranstaltede Oppudsning af Theateret, og da Formanden fremdeles begtede at anvise denne til Udbetaling af Theaterkassen lod Kassereren Hr. Cand. Hoff, sig skikke i Ærinde fra Ole Bull til Formanden for at melde denne, at Ole Bull agtede for Fremtiden alene at disponere over Theaterets Penge, fordi han nærere Frygt for, at Kassen ikke vilde være tilstrekkelig til Sagernes Udbetaling ved Maanedens Udgang, - ret som Kassen skulde forøges ved at Ole Bull anvendte den til Dækkelse af de Udgivter, som han havde at udrede af sin egen Lomme. Endelig gik Ole Bull saavidt, at han uden Bestyrelsens Vidende og Villie egenmægtigen afskedigede Theaterets Instruktør. Om dette fortæller Peter Blytt følgende: «Bonnie, Beyer og jeg indfandt os i Theateret for at overvære Generalprøven. Busch var udebleven. Vi tog, som sædvanlig, Plads i Parkettet. Med et ser vi Ole Bull, som ellers aldrig kom paa Prøvene, træde ind i Bestyrelsens Loge smilende som vanligt huldsaligt smilende ned til Os, uden dog at kunne skjule et vist skadefro. H ironisk Træk, saa vant til Forstillelse som han end var. Prøven var neppe begyndt, før Instruktøren Laading kommer ilende ned fra Scenen og styrer

PETER BLYTT

— Efter et Daguerreotypi-Portræt fra 25 Aars-Alderen —

ligbleg henimod os med et Papir i Haanden. "Hvad skal jeg gjøre med det?" siger han og leverer mig Papiret. Jeg læser og finder, det er Laadings Afskjedigelse fra Theaterets Tjeneste undertegnet Ole Bull. Jeg viste mine Kolleger det. Ole Bull saa leende ned til os. Høit, saa at han maa høre det, siger jeg til Laading med et Blik paa Bull: «Med det skal De gjøre dette», og river Papiret i Smaastykker, som jeg slænger hen i mellem Bænkene. Vi reiste os, og forlod vore Pladse.

Videre kan en lese i *Bergensposten* 15. november 1857: «Med en ualmindelig høi Grad ad Oprigtighed fortalte Bestyrelsen ham nu, hvad Mand han var, hvorledes han i Theaterets Anliggender havde hyklet Venlighed og Fortrolighed mod Bestyrelsen, medens han hemmeligt havde arbeidet paa dens Ruin, hvorledes han havde svigtet sit Ord og villet anvende Theaterets Penge til bestridelsen af Udgivter, som han havde paataget sig at utbedre af egne Midler, og da dette foreholdtes ham, blottede han sig atter her, idet han meget juridisk Stilede det Spørgsmaal til Bestyrelsen: «Hvor staar det skrevet?» Det stilledes ham klart og indtrængende for Øie, hvorledes han ved sine

Overgreb og Brud paa forretningsmæssig Orden ved Theater arbeidede til dets totale Opløsning og Undergang, hvorledes det af hans hele Færd klarligen fremlyste, at han ikke arbeidede i Ideens Tjeneste, og at det ikke var Theaterets Tarv, han vilde ramme, uden forsaa vidt han kunde bruge det som en Løftestang for sin egen Personlighed. - Selv faar nu Ole Bull at føle hele Vækten af det Ansvar som han har væltet over paa sig alene".

Petter Blytt bemerket: «Samtidig opførte Ole Bulls nære Slægtning, Sagfører Knud Geelmuyden, i nogle følgende Nummere af «Adressen» Beskyldninger, Forhaanelser og, jeg vover at sige, ligefremme Løgne».

«Den aftraadte Bestyrelse for det norske Theater og Ole Bull. (af Knud Geelmuyden Bergens Adressecontours Efterretninger Nr. 11, 1858) «Efterat Ole Bull en Tid havde fulgt Sagenes Gang i Theateret fandt han, at Instructeu- ren (Laading) ikke forsvarligt rygtede sitt Hverv. I denne Formeening bestyrkedes han af Ytringen af enkelte af Bestyrelsens Medlemmer, der kom ham for Øre og som gik ud paa at Indstructeu- ren «var uholdbar», at han var en «Vandbie» paa Theateret o.s.v. og, at Skuespillerne, der alle med en Mand sagde: «Instructeu- ren maa bort, han sætter Ondt mellem Bestyrelsen og Os» o.s.v. Kun forundrede det Bull at Bestyrelsen ikke opsagde ham og drog Omsorg for at engagere en Anden i hans Sted. Han besluttede derfor selv at afskedige ham og selv at foranstalte det Fornødne i saa henseende. At dette var enn nødvendig Handling har Bestyrelsen selv erkjendt idet den indrømmer at der «klæbede Mangler ved «Instructionen», som den ikke for Nærværende formaaede at afhjælpe.» At Manglerne stode til at afhjælpe har Bull beviist.» Uf, det var en forfærdelig Tid! Som den skjændigt forurettede, som den

grusomt mishandlede. - I denne Periode, det varede forresten ikke længe før mine Kjære Bysbarn fik noget andet at beskæftige sig med, spaserede jeg med min Hustru en Søndag Eftermiddag opad Landeveien mod Kalfaret. Kommen midt i Bakken og Gjenstand for alles Blikke fandt en eller anden Laban for godt at pibe i en hul Nøgle ad mig. Exemplet smittede, og snart var jeg Midtpunktet i en almindelig Pibekonzert. Min stakkels Kone hang skjælvende ved min Arm, og vi havde intet andet at gjøre, end gennem denne eiendommelige Spidsrod at rende tilbage til vort Hjem.

En anden Gang tog jeg Fløt over Vaagen. Kommen midtveis, spørger Fløtmænd: «Var det Jer, som hadde med Komedi og Ole Bull at bestille? Ja, det var mig. -Ja, saa fortjente I fa... gale mig Rundhjulning, sagde han, lagde Aarene ind og beredte sig til at trække Trøien af. Situationen begynte at blive uhyggelig. Men Fyren betønte sig, tog Aarerne fat med Kraft, spyttede Skraaen henimod mig og satte mig tillands. Ole Bull bestemmer seg for å fraskrive seg eiendomsretten til Theateret. År 1858 den 7 Sept. var Bestyrelsen samlet i Theaterets lokale. Bestyrelsen hadde dannet et «Aktieselskab» og utstedte i juli samme år en «Indbydelse til Aktietegning. Det ble tegnet 96 aksjer a 36 Spd. per aksje. Etter dette underrettede Bestyrelsen Ole

Bull. Bestyrelsen mottok fra advokat Dunker en Telegarfdepesche med følgende innhold: «Bull overdrager saaledes, at Aktieselskabet overtager al dets Gjeld og betaler Bull 600 Spd. som nogen Erstatning for hans havte Udgifter.»

Bestyrelsen besluttet å overta Theaterbygningen med Inventarium, Garderobe, Musikalier, Bogsamling og musikalske Instrumenter, dog ikke det i Theateret benyttede Pianoforte der er Bulls private Eiendom Forpligtelser, som Bull overtog Alt, mod at Selskabet overtager Pantegjælden til Norges Bank og Jfr. Dometius 2600 Spd. Vexelgjæld 700 Spd. Til Ole Bull som en nogenlunde Erstatning for hans kontante Udlæg til Theateret 600 Spd. Til løsgjæld omtrent 350 Spd.

Samt forøvrigt overtager enhver Theateret paahvilende pekuniær Forpligtelse saavel for Fremtiden, som forsaavidt saadanne maate være uopfyldte fra den foregaaende Tid. Selskabet bekoster sig selv Eiendommen tiilskjødet. Derhos har «Aktieselskabet» at udbetale en Sum af 450 Spd. til Bestridelse saavidt muligt af Udgifter ved Theaterpersonalets Aflønning indtil Sæsonens Begyndelse. Betræffende Theaterets udestaaende Fordringer og den Indtægt Theateret tilfalder af Skuespildirektør Cortes, til hvem Theateret er leier for 4 Forestillinger, tilfalder Selskabet. Ligesaa

Theaterkassens Kassebeholdning. Peter Blytt bemærket «at af alle, som har havt at stelle og styre med Theateret, er Ole Bull den eneste som har tjent Penge paa det! ... Jeg er nu færdig med Ole Bull. - Jeg skatter hans Kunstnerværk saa høit som Nogen. - Men man holde helst hans Meriter for det Norske Theater udenfor. ... Den historiske Sandhed bør ikke Krænkes.»

Yngve Nedrebø:

Elendigheten og den delvis reddende engel

Anikken Sophie Fredrikke Egeberg (1815-1861)

Ole Bull var en mann full av ideer. Han ville bli gardbruker.

19. juni 1850 kjøpte han garden Andøya, som senere fikk gardsnummer 9/1 i Oddernes, nå innenfor Kristiansands grenser. Selger var O. C. Reinhardt og kjøpesummen var 6000 spd. Det kan se ut til at han hadde vært på utkikk etter en eiendom en stund, for

han hadde allerede i desember 1849 tatt opp lån på 2400 spd. hos enkefru Gjærum i Bergen. Panteobligasjonen til henne ble utstedt mot pant i bruket i Andøya.

Selv om Ole Bull interesserte seg sterkt for gardsdrift, hadde han lite tid til å ta seg av det praktiske. Han plasserte sin franske kone og sine fire mindreårige barn på Andøya, og drog til Amerika.

Der turnerte han, la nye store planer, og grunnla Oleana.

Familien hørte ikke noe fra ham på mange år. De skrev mange brev til ham, men fikk ikke svar. De fikk ikke penger fra ham, og kom snart i store økonomiske vanskeligheter.

31. mai 1854 solgte høyesterettsadvokat Bernhard Dunker (1809-1870), som verge for Ole Bulls kone Felicie,

Andøya til Salve Osmundsen Gjesnæs for 5500 spd. Familien fikk utbetalt 600 Spd. i kontanter, og kjøperen overtok lånene på 2789 spd., og utstedte panteobligasjon for de resterende 2110 spd.

Mange år senere stadfestet Ole Bull salget gjennom en erklæring utferdiget i Christiania 25. oktober 1865.

Etter salget av Andøya flyttet familien til Christiania. Pengene fra salget gav en kort stund det familien trengte, men snart tok pengene slutt, og de ble helt avhengige av hjelp fra venner.

Ikke minst Fredrikke Egeberg (1815-1861), som selv en gang hadde sett seg som den naturlige fru Bull, sørget for å gi familien økonomisk støtte. Det var også hun som i 1856 oppfordret fru Bull om å sende sønnen Alexander til Amerika for å oppsøke faren.

Fredrikke Egeberg døde i 1861 og etterlot seg en stor formue og et testament der Ole Bulls fire barn var spesielt tilgodesett. Hvert av barna mottok 2880 Spd. Samlet mottok de fire barna over 11.000 Spd. gjennom skifteoppgjøret etter Fredrikke Egeberg. Det var tilstrekkelig til at de kunne leve økonomisk sorgfritt i lang tid.

Det kom likevel i seineste laget.

Felicité Bull hadde gjennom mange år vært plaget av angst og depresjon. Hun ønsket skilsmisse, noe ektemannen motsatte seg. Hun ble innlagt på Gaustad sykehus, og der døde hun 26. februar 1862 i en alder av 42 år. Ole Bull var da på reise i utlandet. Det gikk flere måneder før han registrerte sin kones dødsfall.

Sønnen Thorvald Bull var født i 1841. Han skulle bli agronom, men var «slem», og fikk to barn uten å komme i ekteskap med noen av barnemødrene. Så reiste han til sjøs. Karrieren ble kort. Han omkom 26. desember 1862 etter å ha falt ned fra masten på skipet.

Arvereglene gjorde Ole Bull til enearving etter sønnen, og gav ham på den måten også sønnens arv etter Fredrikke Egeberg.

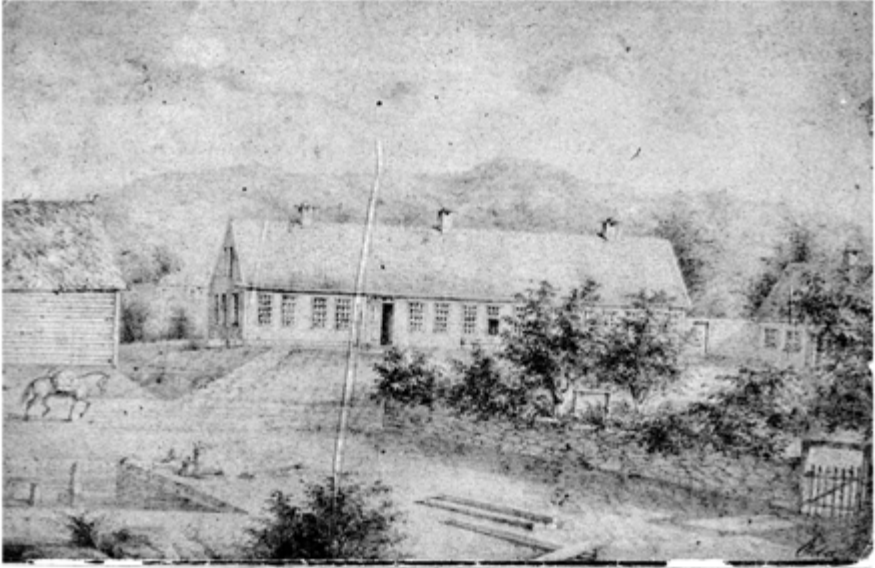
Christian Brun Larsen: Valestrand og Lysøen

Edvard Bulls akvarell av det gamle huset og tunet på Valestrand 1890. Da var tunet omlagt, og det nye huset for lengst på plass.

«Som privatmann var Ole Bull bunden med dei sterkaste band til ættegarden Valestrand på Osterøy. Her livde han sine lukkelegaste år, både som smågut og vaksen mann. Til Valestrand er namnet åt den heimskjende tonekunstnaren serleg knytt. Det natursterke og idylliske Valestrand var ein herleg leikvoll for ei diktar- og drøymesjel som Ole Bull. Her var det både romantik og naturmystik som kunde få fantasien på flog. Venteleg

hev mange av tonedikti has vorte til på denne fredlyste og fagre staden. Til Valestrand søkte han jamt attende etter dei strålende, men slitsame ferdene ute i storheimen; det var paradiset han lengta mot etter storm og strid. Her kunde han i fred samla nøring og nerk til ny strid og nye sigrar. Då han ikring 63 år gamal flytte til «Lysøy» hadde kvelsskuggane alt teke til å syna seg.» (Arne Bjørndal: Heimeliv på Valestrand.)

Edvard Bulls tegning av hovedhuset på Valestrand før ombyggingen ca. 1860.

Kjøpet av Valestrand

Enkemadame A. D. Bull solgte Valestrand til sønnen Ole Bornemann Bull for 3840 Spd ved skjøte datert 14. og tinglyst 25. oktober 1858. I forbindelse med kjøpet ble følgende obligasjoner tinglyst 25. oktober 1858: Til Knud Bull 400 Spd., til Norges Bank 2100 Spd., til Johan Bull 300 Spd., til Edvard Bull 300 Spd., til Jens Bull 300 Spd., til Randulf Bull 300 Spd., til Georg Bull 300 Spd., til Capitain Münster 300 Spd., til Dina Bull 300 Spd., i alt 4600 Spd. Alle disse obligasjonene ble avlyst 13. september 1873, bortsett fra den til Knud Bull, som ikke ble avlyst før 13. september 1885 og ved ekstrarett kjent død og maktesløs. Ole Bull tok opp nytt lån

hos Norges Bank på 640 Spd. 5. mars 1859. Den ble slettet 7. april 1883. Enkemadame Bull solgte garden Elvik til brødrene Ole og Rasmus Knud-sønner Litun ved skjøte tinglyst 19. mai 1856. De solgte til Ole Bulls sønn Thorvald Bull for 1200 Spd. ved skjøte tinglyst 20. oktober 1857.

Oppdyrking av Valestrand

Arne Bjørndal forteller at «Det var ikkje lenge fyrr han tok til å bryta um og rydja heile garden sin. Han sette mange folk til arbeids, og dei fekk ei ort og tolv skilling i løn.

Det var Ole Bull som kosta vegen frå Valestrandsfossen og fram til husi sine

i 1870-åri. I 1850-60 åri baud Ole Bull seg til å byggja halve veglengdi frå Valestrand og til Hamre, um lag ei halv mil. Hamre heradstyre fekk saki til avgjerdsle og røysta det heile ned. Og etter ein mann heitte Gamle-Blommen hermer dei dese vise ord: «Eg va sopass kar at eg fekk stogga dette veg-prosjektet te Ole Bull.» De gamle husene på Valestrand stod øst-vest. Det nye, som står nord-syd, var ferdig i 1868 og 1869. Ola J. Borge var formann for nybygget, og bygde også fjøs og løe. Pakterhusene har vært flyttet tre ganger. Siste gangen Ole Bull var hjemme på Valestrand - etter at husene for tredje gang var flyttet, sa han «Ja, nu er huset kommet på sin rette plass.» Arne Bjørndal har fortalt at det «var heller aldri noko sut med å få løn eller arbeidspengar hjå Bull. Når tenarne eller andre kom og sa at dei skulde ha betaling for eit eller anna, ytreiv han i det store feleskrinet etter ei neve med pengesetlar og gav dei det dei skulde ha utan spursmål hit og dit. Det store duble felehuset stod vanleg på småsalen (soverommet) sprengfult med pengar, so setlane berre druste utyver golvvet, kvar gong han opna denne snodige «privatbanken» sin - som til og med aldri var læst heller. Han hadde ikkje vond tru til tenarar og arbeidsfolk den guten, nei!»

Ole Bull som gjest

Då Nils Nilsson Eide Ole Bulls dreng heldt barnsøl til Mons, son sin, var Ole Bull med til gjest. Alexander Bull, son til felemeistaren, var like eins med i

laget. Det var sumaren 1868. Barnsølet vart halde i dei gamle gjestgjevarhusi på Valestrandsfossen. Bygdefolket på Valestrand hadde aldri set Ole Bull vera som beint fram og i framifrå godlag som ved dette høvet. Han førde seg millom dei som han skulde vere ein av deira eigne. Og ein som var med i dette laget fortel at «Bull va i strålande humør». Det var eit barnsøl på gamle gjerdi, dette, - med godt heimebrygg og skjenk. Bull, som elles passa seg vel for det sterke, var på ein «liten lette», han med. Og etter Alexander Bull vert hermt desse ord: «Det var den eneste gang jeg har set min far beruset».

Dødsfall

I 1862 døde både Ole Bulls hustru og sønnen Thorvald. Felicite Bull døde den 26. februar 1852. Thorvald Bull fortalte om det i bbrev til broren Alexander: «Kjære Alexander. I dag kl. 11 /2 døde Moder. Stakkel» Men jeg tror dog at hendes sidste Time var ganske taalelig, da hun var udne Samling. - Du maa underrette Familien i Bergen om dette. - Farvel for i Aften kjære Broder. Din Broder Thorvald Bull.

1. mars 1862 ble Felicite Bull gravlagt på Vor Frelzers gravlund, like bak kirken. Ole Bulls bror arkitekt Georg Bull og hans hustru Emilie hjalp barna med det praktiske rundt begravelsen. Stavanger Aftenblads tillegg 5. februar 1939 fortalte om Thorvald Bulls tragiske død 26. desember 1862. Der

fortalte Pitter Anton Markonini at Thorvald falt ned fra masten: «Han slo seg ... so det var reint fælt, og levde berre nokre timar. Dei sette kurs mot land, vilde søkje lækjar, men for seint nådde dei fram. Han låg i armane mine då han anda ut.» Thorvald Bull er gravlagt på Malta. Ole Bull skrev til sønnen Alexander: «Stakkels Thorvald, det gjorde gruelig ondt, jeg søkte at berolige mig med den Tanke, at jeg havde gjort mit muligste for at afholde ham fra at gjøre Søen til sin Levevei; men han vilde der med al Magt bryde sin Bane, ---» Thorvald hadde en datter etter seg. Teoline Bolette Bull ble født 4. oktober 1860, og døpt i Høyland kirke 28. november 1860. Hennes far var ungkar og landbruksskoleelev Thorvald Bull og pike Ingeborg Pedersdatter. Begge bodde på nedre Østrått. Teoline giftet seg 21. oktober 1880 i Høyland med Christian Thorsen Håve. De fikk syv barn.

Ole Bulls andre ekteskap 1870

Da Ole Bull kom til Wisconsin og gav konserter i byene der ble han invitert til å bo hos senator Thorp og frue i Madison. Han ble der noen dager. Dette skal ha vært et trekk i fru Thorps planer om å få sin datter Sara gift med Ole Bull. I slutten av april skulle Ole Bull reise til Norge. Han reiste til Valestrand sammen med familien Thorp. 15. august 1870 reiste han sammen med Thorpene tilbake til Amerika. Uken før hadde han mistet so av sine beste venner, Aasmund Olavson Vinje og advokat Dunker.

Straks etter at de var kommet til Madison ble det sendt ut en pressemelding om at Sara og Ole Bull hadde giftet seg i Norge, men at det nå skulle gjøres en gang til etter amerikansk lov. Det hadde sin gode grunner. Sara Thorp og Ole Bull ble viet av presten Richards i Thorps hjem 6. september 1870 etter at ekteskapsbevilling etter amerikansk lov var tatt ut same dagen. 4. mars 1871 ble datteren Olea født.

Rasmus Anderson har i sin «Lifestory» forklart at samlivet mellom Ole Bull og Sara ikke kunne bli godt fordi hennes mor, fru Thorp, var så antipatisk. Ole Bull kunne ikke utstå henne. Og det blir ikke så vanskelig å forstå når man leser det August Reimert, brorsønnen til bankieren James Reymert, skrev i juleheftet «Jul i Amerika» i 1917: «Bull var ikke lykkelig i sitt andre ekteskap. Hans svigermor var en «terror». At han ikke slo henne ihjel eller kastet henne overbord kan kun forklares ved hans godmodighed. Jeg erindrer godt første gang jeg så henne. Min onkel James hadde alle Bulls pekuniære affærer i sin varetekt. Jeg var på kontoret hos ham. «Svigermor» kommer inn og kommanderer at alle Bulls affærer blir overført til henne. Hun hadde en skarp stemme, var tynn og mager, hadde bare en eneste tann i øverste «etage», og den var løs så den dinglet. Hun ville styre med alt, avgjøre når han skulle klippe sitt lange skjønne hår. Hun ville styre lirekassen, og Ole stakkars skulle være apekatten som gjorde kunststykkeene.»

Oddmund Vik har sammen med flere andre skrevet at det først var etter at Ole

Lysøyen 2009.

Bull ble gift med Sara Thorp det ble orden på pengesakene hans og han fikk økonomisk trygghet.

Lysøyen

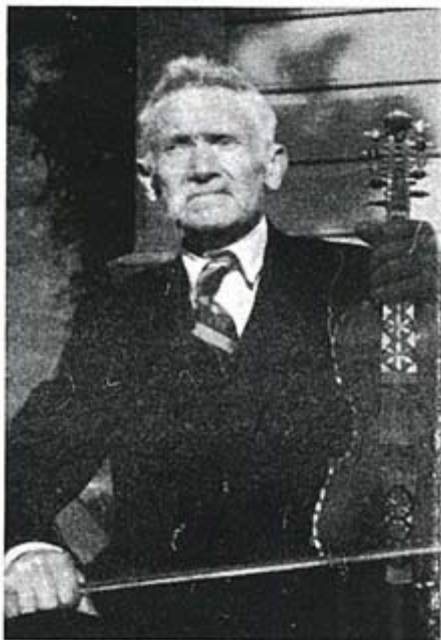
Ole Bull kjøpte Lysøyen fra bestyrelsen av godseier Henrik H. Formanns dødsbo for 600 spesiedalere ved skjøyte datert 5. oktober og tinglyst 18. desember 1872.

Spelemannen Mons Nordvik (født 1859) fra Lysefjorden fortalte Arne Bjørndal om sine minner fra Ole Bull på Lysøyen: «Det var jonsokaftan. Ein drudeleg brising var laga til på fjelltoppen Lysehornet, der ein hev eit storfelt utsyn både til Lysøy, havet,

fjord og fjell. Det var mange amerikanske gjester på Lysøy den sumaren. Og Ole Bull vilde gjerne at det skulde vera med honom og halda høgsumarsnatt på Lysehornet. Mange av venene og skyldfolki til Bull var komne til Lysøy den kvelden. Elles var det saamla ei mengd med by- og bygdefolk, so det var møtt fram godt og vel tvo hundrad menneske i alt.

Ole Bull hadde tinga Mons Nordvik til å spela, trummeslagar hadde han fenge tak i og. Det var ein plassmann under Lysekloster, heitte Nils Holo. Ein gamal båt vart boren til fjells med spelemannen og trummeslagaren i brodden.

På toppen av Lysehornet der jonsok-

Mons Nordvik.

brisingen var reist, vart det dansa halling og springar, og andre gamle danseleikar som no mykje er gløymde. Han som dansa halling heitte Sjur Straumen, han var frå Samnanger. Ole Bull og gjestene hans sat og såg på folkelivet og dansen og lydte til spelet og songen, som klang ut i den bleike sumarnatti, og hadde sin største hugnad.

Leid på kom Ole Bull fram med fela si. Han spela norske folketonar og slottar, hugtakande vent som berre han kunde det. Og alle som tilstades var lydte i undring til spelet. Etter han fyrst hadde

spela nokre folketonar med blanda tonedâm, slo han brått um i ljøs dur, og hallingen «Hopparen» ljoma lett og eggjande frå fela hans. Med same han Sjur Straumen høyrde den kâte hallingen, spratt han fram på grasvollen og tok til å dansa. Men då Bull vart var dette, brøyte han um til eit sorgsamt folketonemotiv. Den framfuse dansaren vart då snurten og sa: «Dette kunde dan minste smågut klara». Fru Sara Bull, som stod tett ved mannen sin, skyna sopass norsk at ho høyrde kva karen sa, ho kviskra noko i øyra til Bull. Han slutta straks med spelet. Og til stor trege for alle som var komne dit for å høyra honom, let han ikkje ein tone meir heile kvelden. –

Spelemannen Mons Nordvik vart ofte henta til Lysøy for å spela åt Ole Bull, når han hadde gjester. Då vart det aldri dansa, spelet skulde einast vera til hugnad åt Bull og gjestene hans.

Um lynne og lag hjå Bull, fortalte Mons Nordvik dette:

«Ole Bull va no helst noko tegjande tå seg og snakka lite, Men kom praten inn på spel og sovore, vart han jamt svært søgjen. Han va noke inneslutta, totte eg, han svara på da dei spurde um, men lite elles. Og når han hadde gjester, hende det gjedna at han brådt strauk på dør, so dei laut ut og leite ette han, han hadde fengje eidn ann ide ser du.»

Christian Brun Larsen: «Skuespillerinde» Lucie Wolf forteller om Ole Bull og hennes besøk på Lysøen.

«Etter års forløb var jeg atter i Bergen. Den samme gang var også Ole Bull i Bergen. Han hadde sett meg både i «Bruden på staburet» og som Sigrid i «Til Sæters», som var på «bondemål», og han var så henrykt. Han elsket dette språk, som han mente, at vi alle burde tale.

Over mitt spill var han så begeistret, at han sa, at om jeg ville til Amerika og spille bare disse to roller for den norske befolkningen der, skulle han sikre meg minst en million i ren inntekt. «Å nei! Deres Sigrid! Heisan for en spillende, kåt vossejente De er! De er i slekt med mitt «Sæterbesøg». De er Deres fars datter? Det er et mistenkelig varmt blod i Dem. Husk på alle dem, som fra alle verdens land har «færdedes» i Bergen; kanskje Deres mor eller bestemor har kjent en italiener eller en spanier?»

«Fy Bull», sa jeg, «tenk å tale så stygt om min skikkelige, strenge mor».

«Omforladelse», bad han, «men et så sprettende liv, som der er i Dem, er vi norske ikke vant til, og da forteller Deres vesen på en skjønn måte, at vi eier i vår natur også jublende liv og tindrende solskinnsglede. De skal komme og besøke meg en dag på Lysøen; der er skjønt kan De tro.»

Det var en uforglemmelig dag, jeg

tilbrakte på Lysøen hos ham. Noe vakrere kan man knapt tenke seg. Og en så «elskværdig» vert som Bull var! Han bad sin frue om å akkompagnere ham på orgelet: «Jeg vil spille for fru Wolf den gamle hymne av Salvini; den er 200 år gammel». Ak, for en nydelse det var; vidunderlig skjønt! Deretter sa han: «kom jeg tar fiolinen med, så skal vi to norske gå ut i skogen, der skal jeg spille for Dem. Min kone er ikke norsk ser De; vi to forstår «hinanden» best.» Ja, hvordan skal jeg beskrive Ole Bull den dagen. Han stod der midt inne i den lysegrønne bjørkeskogen på en liten haug med sitt blottede hode kastet tilbake, hatten hadde han slengt i gresset, og det skjønnne ansig og øynene strålte av denne geniale kunstnerild, som i høy grad preget ham. Denne herlige, fullendte Apollo-skikkelse stod der og lyste som det levendegjorte ideal. Og så spilte han, ja, som kun han kunne spille. Det var vemodsfultt, søtt drømmeri, tordenskrall og fossefall, latter og gråt, jubel og smerte i en skjønn forening. Jeg gråt og lo; han lukket meg inn i skjønnhetsriket, som man kun kan finne i deilige drømmer, med huldrelukk og strenglek, med hallingkast og springdans, med jenter og gutter glade lek og dype elskov!

Ja, aldri har jeg eller kommer jeg til å oppleve timer som disse, nei aldri. Selv

Sufflor Hansen. Joh.s Brun. Lucie Wolf.
Peter Nielsen. Nic. Wolf.

følte han seg så lykkelig og sa, at dette var en glad, en herlig stund. Hans hjerte var fylt av skjønne følelser, hans som mitt, og det var nesten med sorg, at vi kunne rive oss løs fra denne vidunderlige, nydelsesrike stund.

Da vi kom hjem sang jeg strileviser for ham, komiske som vemodige, til hans store glede. Han endte med å si: «Nei, det er nok best at De følger meg til Amerika; Wolf får da mange penger, og det har han vel bruk for, kan jeg tro.»

Christian Brun Larsen: Bjørnstjerne Bjørnsons sønn Bjørn fortalte om sitt møte med Ole Bull i Roma.

En tidlig morgen ca. kl. 8 kom Lina styrtende inn: «Gud tenk Ole Bull står i entreen og vil inn!» «Vil inn», sa far. «Lar De ham bli stående der ute?» Far sprang opp. Men der stod Ole Bull i døren allerede. «Neida Bjørnson», lo Ole Bull, «jeg kommer nok inn. Der finnes ikke dører for meg, når jeg selv ikke vil.»

Han talte bergensk med sang og dialekt. Når han var svært opplagt, kunne han si både «meg» og «deg» og «dokter».

Og Gud skal vite, han var godt opplagt den formiddagen. Han hadde holdt konsert i Firenze kvelden før. Han hadde reist like fra konserten med nattotet, sittende i en kupe, til Roma. Han var såvidt flidd seg på hotellet. Og nå stod han der, frisk og oppstaset. Han var den gang midt i sekstiårene. Høy og slank. En atlet. Men gratiøs, lett bevegelig, full av skøy og spetakkel, ... med charmerende favntak, og ofte med pathos, som gav hans ord en ramme, så de holdt en fangen.

«Kjære Bjørnson», han omfavnet far, «hele verden» - begge armene vidt ut i luften - «er ingenting for meg i dette øyeblikk» - han strøk far over håret - «mot det at jeg har deg lys levende for mig igjen».

Så gikk han et par steg og lo og ble

stående. «Eg kommer fra Spanien, far. Isabella har foræret meg en ny bue til min fiolin med en diamant i». Han slo opp med hånden, la hodet litt på skakke og lo.

Så gikk han siden tur med far. Kom hjem, spiste, sov ikke. Var med en del norske, mor og far ute til klokken tre om natten. Og var kvikk og frisk, da han tilslutt gikk fra dem, som da han kom om morgenen. Far og mor gjorde stort skandinavisk selskap for ham. Der spilte han, ---

Han var norsk-norsk patriot. Og hva unionen angikk var han forut for sin tid.

Søttende mai nærmet seg, og da holdes der fest sammen med svenske og danske i upolitisk og idyllisk hjertelighet. Først var Ole Bull rasende over at andre enn norske skulle være med. «Ka fa'n skal vi med de andre, som har knegtet oss i fire hundrede år, og med dem, som nu vil gjøre det samme? Vi må engang lære at være alene. Det er min mening.»

Far argumenterte imot. Jeg husker ikke hva. Men de var nesten røket ihop. Så bad far Ole Bull om å ikke komme til den festen. Han var redd for hva Ole Bull kunne finne på. Jo, Ole ville være med. Han lovet at være som et lam. Jo, det ble fest! Ut på kvelden gikk Ole

Bull løs på Sverige og Danmark og hvordan de hadde båret seg ad. «mot vårt herlige land» som nok skulle kunne greie seg alene uten amme eller formynder. Stor oppstandelse, - Det endte med, at far og Ole Bull og merkelig nok jeg, stod oppe på den spanske trapp, Der diskuterte far og Bull om unionen og fortid og fremtid. Så husker jeg det øyeblikket, da Ole Bull tok fars brede hatt av ham, strøk ham over pannen og sa: «Jeg holder så av deg, Bjørnson. Men du er altfor glad i svenskene.»

Jeg ser dem begge to. Det var strålende måneskinn. Hver liten ting stod skarpt mot lyset. Ole Bull hadde sitt skøyeraktige smil og allikevel et varmt uttrykk, da han så på min far som svarte litt beveget. Jeg husker hvert ord: «Ja, jeg gjør det. Jeg holder meget av Sverige. De må lære å forstå oss. Og det tror jeg vi kommer lenger med på min måte enn din.»

Neste morgen ble jeg sendt ned til Ole Bull med brev fra far.

Han var ennå i sin seng, Og solen skinte inn i sengen. Det snøhvite hår og de buskede øyenbryn bruste i solen. Han hadde nattskjorte med kniplinger, som lå omkring den åpne hals og såvidt dekket hans bryst. Han strøk seg over det glattraserte ansikt: «Barberer har allerede vært her».

Han ville vel si, at han ikke hadde døset tiden hen. «Hva vil du gutt», Jo, et brev fra far. Han tok brevet - så først på meg - halvt alvorlig: «Du er min gudsønn: Vet du det? Jo, det visste jeg.

- «Hm, så får vi se da - » Han brøt det. Og leste. Han knep munnen sammen.

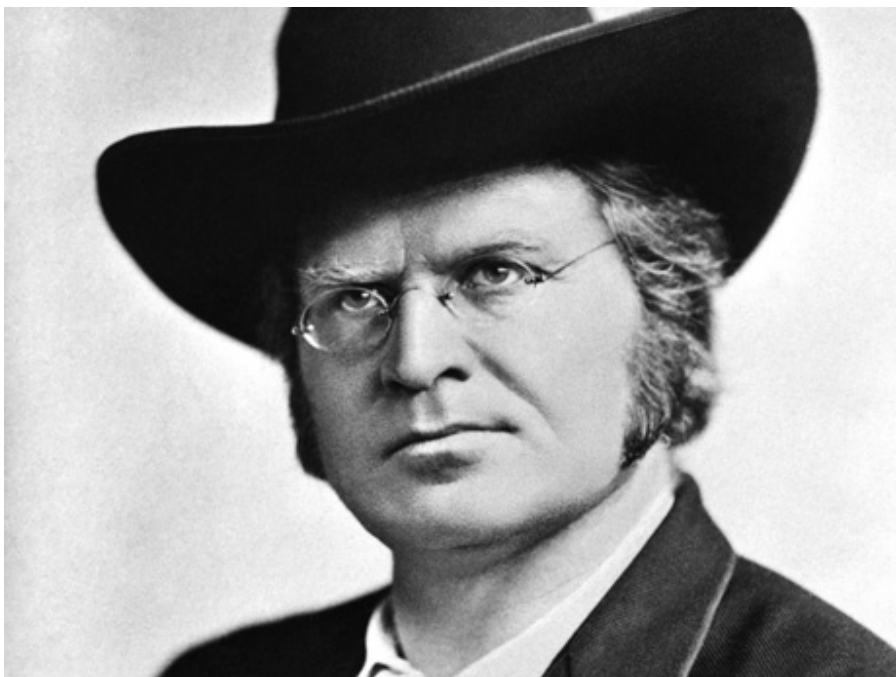
"Det er no meg, som har rett allikevel, da -» Så plutselig, i det han reiste seg litt opp i sengen: «Vet du hva Norge er Bjørn?» Jeg så stort på ham «Norge?»

«Gi meg mine bukser. Der på stolen ligger de». Jeg gav ham dem, så satte han benene ut på gulvet: «Det er ben gutt, hva? Jeg synes også de så sterke og muskuløse ut. Så kom han i buksene, tok et par skinnføfler på, gikk bort til fiolinkassen.

«Sitt deg, så skal du høre hva for et land du er fra». Så spilte han for meg i over en time. Han gikk opp og ned, stod stille en gang i mellom. «Dette er Norge!» Og da «Sæterjentens Søndag» i lange buestrøk gled forbi, da ble jeg så betatt, at tårene ville frem. Jeg var den gangen rundt fjorten år, jeg var musikalsk og meget tidlig utviklet.

«Jeg har hørt større violinvirtuoser i mitt liv enn Ole Bull. Men en større fantasi, en større tome - og gjennom alle stemninger - har jeg aldri hørt.»

«Så», sa han og la fiolinen ned. «Nu kan du gå hjem og si til din far, at jeg har svart deg på hans brev». Så nikket han vennlig, gav meg hånden og forsvant inn i badeværelset, hvor jeg hørte vannet fosse og bruse. Det var nøkken, som hadde spilt for meg. Nu gikk han ned i fossen igjen! Jeg fortalte far alt dette, da jeg kom hjem. «Den Ole Bull», sa far, «er ved Gud et genialt fenomen. Og gud ske lov, at han er norsk Karoline!» ropte han, «kom her skal du høre -» .Så gikk

Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910)

han opp og ned, glad og rørt, og fortalte mor om min opplevelse.

«Jeg må ned til ham», sa han. «La meg få være med», sa jeg. «Nei» sa mor, «la de to være alene».

Så kom de til maten. Og da var Ole Bull oversprudlende godt opplagt. Og stemningsutbrudd, fortellinger og anekdoter kom veltende om «hinanden».

Så fortalte han fra Spanien – den historien syntes jeg den gang var gild, og jeg glemmer den aldri. Han var i Madrid gått forbi en bod, hvor en mann hadde «en norsk bjørn» som kunne gjøre kunster. Den viste han frem for

betaling. «Dit må jeg inn», sa Ole Bull. «Og da mannen så meg, sa han på ekte bergensk: Nei, e det deg Ole?» Ja, der var da det. «No ska du få sjå», sa han. Så strakte han hånden ut mot bjørnen, og i det samme stupte den kolbøtte. «Der kan du se Ole, far», sa han. «Hvordan får du det til?», sa jeg. Da svarte mannen: «Då eg fikk han som liten, satte eg et gloende jern i ræven på an, og hver gang eg kommer med handen, så går an på hovve. Han glemmer aldri det jernet, ser du.»

Han fortalte så usigelig latterlig. «Nei, nå lyger du», sa Bjørnstjerne. «Nei, det er helt sant», sa Ole, og så storlo vi alle sammen.

Yngve Nedrebø: Le Grand Finale

Så vel i Bergen som de fleste andre steder i Skandinavia har det vært en lang tradisjon for overdådige begravelser. Kongen var som alltid bekymret for skatteevnen, og satte forbud mot de største og dyreste utskeielsene. De kongelige recesser krevde «Maadelighed med Mad og Drikke», satt maksimumstall for antall voksløs og for tallet på sørgekoner. Det ble satt begrensninger i hvor lenge man kunne la kirkeklokkene ringe. Men det som var forbudt, kunne man søke om dispensasjon for. Det kostet, men nettopp den økte kostnaden gav begravelsen et enda mer overdådig preg.

I Middelalderen ble den døde svøpt i et enkelt klede og brakt til graven ganske umiddelbart etter at døden var inntrådt.

Etter reformasjonen kom det nye moter. Likkister ble tatt i bruk, etter hvert også doble likkister, og de skulle helst være av eik, og belagt med så mye gull og sølv man kunne finne.

Det var ekstra fornemt å la liket stå ubegravet lenge. Jo høyere posisjon den avdøde hadde, dess lenger skulle liket stå før begravelsen. Det gikk selvsagt inflasjon i det, og noen fornemme lik ble derfor stående i måneder.

Fornemt var det også med eget gravkappell, eller å la kisten stå permanent i kirkekjelleren. Det kunne medføre en

sterk lukt, spesielt på varme dager. Etter hvert begynte myndighetene å bekymre seg for smittefaren, og det kom etter hvert absolutt forbud mot å la likene bli stående over jorden.

Etter hvert som de gamle skikkene ble forbudt, måtte behovene for overdådighet få seg andre utslag. Ikke minst skulle den avdødes betydning bli speilet av oppslutningen om begravelsen.

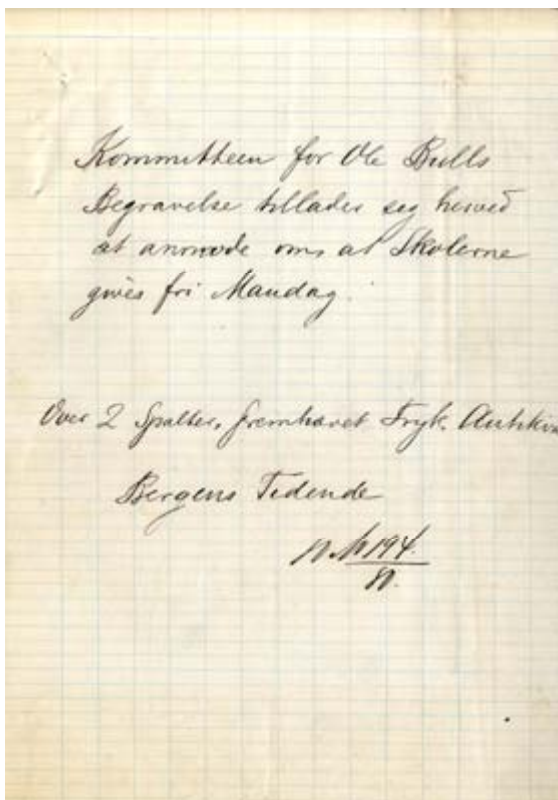
Ole Bulls begravelse har gått inn i historien som en av de mest spektakulære i Bergen. Det kom ikke av seg selv. En egen arrangementskomité ble nedsatt og finansiert av enken og boet. For å sikre det nasjonale preget ble det byens 17.maikomité som fikk oppgaven. Komiteen ble ledet av John Lund (1842-1913), og han avla regnskap arbeidet.

Materialet etter komiteens arbeid er bevart som bilag til skiftesaken etter Ole Bull, og gir anledning til å se hvordan den svært hurtigarbeidende komiteen arbeidet. Det ble en flott og dyr begravelse.

Våren 1880 følte Ole Bull seg syk. Han hadde feiret sin 70-årsdag 5. februar, og han hadde holdt konserter i Chicago i mars, men han ønsket seg sterkt til Norge og Lysøen. Det drog ut med avreisen, og først 30. juni reiste han fra New York i et følge som også omfattet hans kone, svogeren Joseph Thorp og to svigerinner.

Ole Bull på Lit de parade på Lysøen 1880

Begravelseskomiteen rykket inn annonser i Bergensavisene der de ba om at skolene gav elevene fri på Ole Bulls begravelsesdag. Fra mappen vedlagt booppgjøret etter Ole Bull.

Under overreisen ble han sykere, og da han kom til Liverpool frarådet legene ham å reise videre. Han valgte å fortsette til Hull, og videre derfra med dampskip til Bergen.

Vel framme på Lysøen lot han sengen sette inn i musikkrommet, og der tok han i mot besøkende. Ryktet om hans sykdom hadde spredt seg raskt, og mange fant turen til Lysøen for å ta avskjed med ham.

Ole Bull sovnet inn 17. august 1880. Liket ble obdusert, og legene konstaterte at han var død av magekreft. Så

ble han lagt på lit de parade i Musikkværelset på Lysøen med en kvast røsslyng i hendene. Ved fotenden lå Bibelen og gullkransen hans.

Dampskipet Kong Sverre ankom Lysøen med 300 av hans venner om bord. De ville ta farvel med ham på parade-sengen.

Kong Sverre kom tilbake om morgnen 23. august for å føre kisten og sørgefølget til Bergen. Da gikk dampskipet med både det norske og det amerikanske flagget på halv stang.

Kommanden for Ole Bull's Begravelse
 tillade sig hermed at indbyde Medborgerne
 til at holdes vor berømte Landmand til
 hans sidste Hvilested. Begravelsen vil finde
 Sted paa Søndag den 10de Maanedag paa Søndre
 Gaarden omfremt Kl. 12. Den 2de
 vil Dampskibet, der herfra skal
 gaa Lysøen, ankomme til Hølløysen
 om Kl. 10, hvor Landstævnet foregår, og
 hvor Publikum anmodes om at slutte sig til
 Singsyngningen efter den aftrykte Program.
 Man tillade sig endvidere at anmode om,
 at Gudene i de Strøg, hvor Gjensind
 gaae bestrives med Barmhjertighed og Gode, at den
 lykkelige lykkes og at Fortjeneste vinder,
 hvede indstilles Mandag Eftermiddag indtil
 Kl. 5, og at forresten Enhver efter Løse vil
 holdes til at give Sigsyngningen for vor store
 ledingsyndede Hæder og omkost og værds
 sig.

1866.
 3/6.

Kopieret af
 Antiquar. Vidensk. Arkiv

Før afreise ble det holdt en egen sere-
 moni på Lysøen. Edvard Grieg spillede
 preludium, sokneprest Krogh holdt
 tale, og Wollert Konow holdt tale om

patrioten og hjertemennesket Ole Bull.
 Vennene gråt. Så ble kisten båret ned
 til dampskibet, og følget drog mot Ber-
 gen.

Komiteen hadde latt rykke inn annonser i alle byens aviser, der de innbød alle medborgerne til deltakelse i begravelsen. «Publikum anmodes om at slutte sig til Sørgetoget efter nærmere opgivnet Program», og de ble bedt om å bestrø med «Blomster og Grønt» gatene prosesjonen skulle følge.

Dampskipet Kong Sverre ankom Bergen med Ole Bulls kiste tidlig på ettermiddagen 23. august 1880. Da båten seilte inn mot havnen, ble den møtt av en rekke andre skip. De la seg i rekke på hver side. Under innseilingen ble de hilst med salutt fra kanonene på festningen.

Dampskipsbryggen var feiet. Gatene som prosesjonen skulle gå gjennom var strødd med blomster. Etter hvert som gravfølget gikk forbi, sluttet prosesjonen «Sørgetoget» seg til.

Programmet var nøye fastlagt Sørgetoget skulle gå forbi Svaneapoteket, Ole Bulls fødested. Der skulle det gjøres holdt. Så skulle toget krysse Torget, og gå via Kong Oscarsgate til assistentkirkegården utenfor Stadsporten.

Kun selve Sørgefølget fikk følge båren fram til graven. De øvrige, «med Lodser og Sømænd først», ble anvist å gå ned bakken på nordre side av kirkegården, der de skulle oppstilles, «efter Anvisning».

Bjørnstjerne Bjørnson holdt hovedtalen ved graven, og han leverte et oratorisk mesterverk:

«Han var elsket, Ole Bull, det viser

seg i dag. Han var æret, men det er mer aa være elsket enn aa være æret. Skal vi forstå dette dybe Forhold i dets Oprindelse; skal vi forstå ham selv og hvorledes han blev for os, hva han nu er for os, saa maa vi søge tilbage til den Tid, hvori han traadte frem.»

Så gikk Bjørnson over til å trekke fram hvordan den norske nasjonalfølelsen hadde blitt utviklet i løpet av Ole Bulls levetid, med en egen norsk litteratur, et selvstendig norsk språk, en norsk skuespillkunst og drømmen om en politisk frihet. Og alt dette var det Ole Bull som hadde vekket.

«Ole Bull blev det første og største Festøyeblikk i dette Folks Liv; han gav os Selvtillid, det største som den Gang kunde gives os.»

Bjørnson lot ikke være å påpeke den avdødes «ustadighet», men mente også å se en dyp «Trofashed i Ole Bulls Natur».

«La os ved denne, den Størstes, Grav utsi et Ære være! Over alle de banebrytende kunstnere iblant os, som ikke alene har skabt efterfølgere i sit Fag, men har skabt Ærgjerighed, Kappelyst, Glede i Tilværelsen overalt. Dette øker den moralske og intellektuelle arbeidsevne, - det største Legat som kan etterlates.»

Etter Bjørnsons tale steg Edvard Grieg fram med en stor laurbærkrans som han la på kisten, og han holdt en kort

Ole Bulls Begravelse

foregaar Mandag den 23de August paa Kirke-
gaarden ovenfor Stadsporten.

Deltagere i Sørgetoget anmodes om Kl. 1 at samle sig paa Nordnæsvoldene, de forskjellige Korporationer med sine Faner, og opstille sig 4 Mand høi i den samme Orden som ved 17de Mai Processionen: Lodser og Sømænd i Spidsen paa Voldens sydøstlige Del, derefter Kunstnere og Literater, civile og militære Embeds- og Bestillingsmænd, Studerende, Handlende, „Bergens Handelssamfund“, Haandværkere, Sangere, Arbeidere, „Good Templars“, Skytterlagene, Lærægutter.

Idet Sørgeskibet, der fører Ole Bulls Lig, passerer Kvarven, sænkes Fanerne og Welhavens Sang „Hvor sødt at favnes af Aftnens Fred“ istemmes og synges under Forbiseilingen af Ask. Naar Sørgeskibet bøier mod Syd indover Fjorden, sætter Processionen sig i Bevægelse gjennem Strandgaden. Den første Del, Lodser og Sømænd, gjør Holdt foran Løveapotheket og opstiller sig en haie 2 Mand paa hver Side; den øvrige Del af Processionen ligesaa, indover Strandgaden. Til Dampskibsbryggen, hvor Landsætningen foregaar omkring Kl. 2, kan foruden den Afdødes Slægt og Venner, der medfølger Skibet, kun Kommunebestyrelsen, øvrige Autoriteter og Konsulerne tilstedes Adgang.

Naar Baaren med Sørgetoget er passeret gjennem Processionen, slutter denne sig efterhvert til; Lodser og Sømænd først. Fanerne sænkes for Baaren eftersom den passerer forbi.

Ved Svaneapotheket (det Hus, hvori Ole Bull er født) gjør Sørgevoغن Holdt og første Vers af Sangen „Du godt har holdt Ord“ afsynges, hvorefter Toget fortsætter, syngende de øvrige Vers. Derefter gaar Toget ned Torvet, op Kong Oscars Gade til Kirkegaarden. Kun Sørgefølget gaar gjennem Stadsporten til den øvre Indgang til Kirkegaarden, det øvrige Sørgetog gaar, med Lodser og Sømænd i Spidsen, ned Bakken paa den nordre Side, ind nordre Port, og opstiller sig efter Anvisning. Under Jordfæstelsen sænkes Fanerne.

*Kgl. (2) 18.
Trykt i Bergen 1880.*

tale der han understreket det banebrytende i Ole Bulls virke og hans musikk ved at han åpnet opp for den nasjonale musikken.

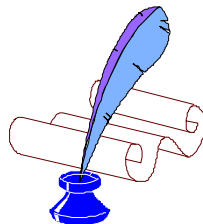
Det ble lest opp telegrammer fra foreninger og enkeltpersoner. Kongen hadde sendt telegram.

«Men da alle hadde forlatt graven, kom bøndene fra Valestrand og Lysekloster, - det var hundreder av dem, - og de kastet en kvist eller en blomst ned i den åpne graven der Ole Bull lå.

Så gikk de hjem, hele Bergen, og de gråt, men det var ikke en bitter gråt, de hadde vært med på noe vakkert»,

skrev Zinken Hopp i sin bok om «Eventyret Ole Bull».

Gravmonumentet over Ole Bull står fremdeles sentralt på Assistentkirkegården i Bergen.

Postadresse:
Statsarkivet i Bergen
Årstadveien 22
5009 Bergen
Tlf: 55965800

epost: statsarkivet.bergen@arkivverket.no
digitalarkivet@arkivverket.no

Internett:
<http://www.arkivverket.no/bergen/om.html>
<http://www.digitalarkivet.no/>

Tidligere utgitt i denne serien:

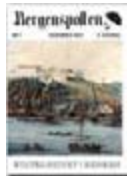
1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2/2004

1/2005

2/2005

3/2005

1/2006

2/2006

3/2006

1/2007

2/2007

3/2007

1/2008

2/2008

3/2008

1/2009

2/2009

3/2009

